

# Listy

Ročník 31  
Cena 30 Kč / 1,20 €

7-8  
2024

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac



- Peter Cabadaj – Hrdinka Slovenského národného povstania (Dve výročia Chavivy Reikovej) • Igor Otčenáš – Múzeum ľudových pálení vo Vlčnove • Anna Sláviková – Stavba slobody v socializme (k 100. výročiu vzniku Cirkvi bratskej na Slovensku)
- Marta Hrachovinová – Poděbradské dny poezie • Jarmila Wankeová – Pohyblivé piesky slovenskej kultúry • Peter Kozma – Taiwan, polovodičový gigant • Igor Otčenáš – Slovenská a česká knižnica • Vladimír Dubeň – Vnútorne usporiadanie manželov Švankmajerovcov • Dominika Sládková Paštéková – Na ružovom poli... sme sa stretli
- Ľuboslav Moza – Jaroslava Trstenská • Petr Kuneš – Slovensko, veľmoc termálných pramenů • Alexandra Brocková a Seman Jacenko – príloha Lampáš •

# Výber zo slovenských programov na august a september 2024

Programy DOMUS SM v ČR, z.s.  
a ohliadnutie za júnom 2024 v SI.

20.–21. júla 10.00 hod.

Zemanův statek ve Stanovém (rodný dům Antala Staška)

**Dny lidové architektury Čech, Moravy a Slezska v Libereckém kraji**

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR.

6. augusta 10.00 –16.00 hod.

Jeseník

**Dokumentácia Slovákov na Jesenícku v teréne**

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR.

7. augusta 9.00–16.00 hod.

Bádateľna SOKA Jeseník

**Slováci zo Sedmohradska v Rumunsku ako osídlenci na**

**Jesenicku**

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR.

13. augusta 18.00 hod.

Galéria DNM, Praha 2, Vocelova 602/3

**Vernisáž výstavy slovenskej akademickej maliarky Dany Bellany**

**Z jedného miesta. Z fotografií Prahy, viď pozvánka**

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka podpore MK ČR a Magistrátu hl. m. Prahy.

7. septembra 14.00 hod.

Sokolov, námestie

**Deň národnostných menšín v Karlovarskom kraji**

Pripravil Karlovarský kraj. Workshop k jazykovej situácii Nemcov a Slovákov v Karlových Varoch pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore Úradu vlády ČR.

13. septembra 17.00 hod.

DNM, Praha 2, Vocelova 602/3

**Podvečer k 100. výročiu umrtnia Franza Kafku**

Pripravila a prednáša Mgr. Marie Vávrová, moderuje PhDr. Helena Nosková, CSc.

Podvečer sa uskutoční vďaka podpore MK ČR Magistrátu hl. m. Prahy.

23. septembra 18.00 hod.

Kaviareň DNM, Praha 2, Vocelova 602/3

**Prezentácia knihy Mgr. Alexandry Brockovej z oboru filozofie**

**Ne-místné místo člověka v rozhovoru s PhDr. Jiřím Noskem, Ph.D.**

Moderuje Helena Nosková.

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR.

**Ohliadnutia:**

12. júna Vernisáž Prešporok, SI + prezentácia knihy, pozvánky

18. júna sa od 8.00 hod. v prednáškovej učebni Gymnázia v Broumve uskutočnil **workshop o národnostných menšinách**.

Pripravil DOMUS SM v ČR a Mgr. Šárka Rambousková z Gymnázia Broumov. Workshop sa uskutočnil vďaka podpore Úradu vlády ČR a MŠMT.

Uvedené programy pripravené DOMUS SM v ČR sa uskutočnia vďaka finančnej podpore MK ČR, Magistrátu hl. m. Prahy a MŠMT v ČR, ktorú udelili projektom DOMUS SM v ČR.





# Slovo redaktora

## Komu patrí Slovenské národné povstanie...

Vláda slovenskej klérofašistickej republiky budila čoraz väčší odpor slovenského obyvateľstva i ľudí iných národností. Vystavení represiiám, holokaustu boli slovenskí židia, Česi, slovenskí demokrati, komunisti, jedným slovom antifasisti. Keď v roku 1943 vznikla Vianočná dohoda, ktorú založil občiansky blok, ktorú zastupovali Jozef Lettrich, Ján Ursíny a Matej Josko s komunistami, vytvorili Slovenskú národnú radu. Komunistov zastupoval Karol Šmidke, Gustáv Husák a Ladislav Novomeský. Najdôležitejším bodom Vianočnej dohody bola príprava ozbrojeného povstania a zvrhnutie diktatúry Hlinkovej strany.



Ilustrácia: Dominika Sládková Paštéková

Mala byť odstránená fašistická nadvláda. Slovenská národná rada sa mala stať vykonávateľom slobodnej vôle ľudu. Mala vyvíjať svoju činnosť v dorozumení s československou vládou v Londýne. Vyslovila sa pre obnovenie Československa na princípe „rovného s rovným“.

Povstanie sa pripravovalo v spolupráci s armádou, ktorá bola ochotná vstúpiť do ozbrojeného boja v súčinnosti s Červenou armádou. V slovenských horách aj pred povstaním operovali partizánske skupiny, ktoré ale neboli koordinované. Kontrolovať ich, i celý odboj, mali sovietski partizánski velitelia. Partizánska činnosť vyvolala otvorený zásah nemeckej armády.

29. augusta začala nemecká armáda obsadzovať Slovensko od Čadce k Žiline, z Moravy na stredné Považie atď. Povstanie vypuklo predčasne, vojenské prípravy neboli dokončené. Ale aj tak povstanie v roku 1944 bolo jedným z najväčších odbojových akcií proti hitlerovskej armáde. V povstaleckej armáde bojovalo 60 000 vojakov, asi 18 000 partizánov. Česi, Rusi, Ukrajinci, Francúzi i Maďari a Nemci. Bojovali v ňom poľskí, rumunskí, juhoslovaniskí, talianski, grécki, anglickí antifasisti. Stalo sa tak súčasťou celosvetového boja s nacizmom. Počítala s ním a s jeho riadením československá vláda v Londýne, predovšetkým E. Beneš. K riadeniu povstania ale nedospela a obnovenie Československa patrí k ďalšej kapitole.

Helena Nosková, august 2024

# OBSAH

Hrdinka Slovenského národného povstania (Dve výročia Chavivy Reikovej) .....2 <i>Peter Čabadaj</i>	
Múzeum ľudových páleníc vo Vlčnove .....4 <i>Igor Otčenáš</i>	
Stavba slobody v socializme (k 100. výročiu vzniku Cirkvi bratskej na Slovensku) .....6 <i>Anna Sláviková</i>	
Poděbradské dny poezie ..... 8 <i>Marta Hrachovinová</i>	
Pohyblivé piesky slovenskej kultúry ..... 11 <i>Jarmila Wankeová</i>	
Taiwan, polovodičový gigant ..... 12 <i>Peter Kozma</i>	
Slovenská a česká knižnica ..... 14 <i>Igor Otčenáš</i>	
Vnútorne usporiadanie manželov Švankmajerovcov ..... 16 <i>Vladimír Dubeň</i>	
Na ružovom poli... sme sa stretli .....18 <i>Dominika Sládková Paštéková</i>	
Jaroslava Trstenská .....20 <i>Luboslav Moza</i>	
Slovensko, veľmoc termálnych pramenů.....22 <i>Petr Kuneš</i>	
Príloha Lampáš .....23 Ptáci roku 2024 v Česku a na Slovensku Bajka o leďňáčkovi a strace <i>Alexandra Brocková</i> Umelecké zákutia Bratislavy <i>Seman Jacenko</i>	

## Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou  
• Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Číslo 7-8/2024 pripravili: šéfredaktorka PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370, zodpovedný redaktor a grafická úprava Milan Šmíd, tel. 604 545 555, redakcia – Eva Belzová, Ing. Eva Zajíčková, CSc. • Výtvarná spolupráca: Dominika Sládková Paštéková • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič, Toňa Revajová • E-mail: noskova@usd.cas.cz, listy@franklin.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR a ÚSZZ SR • DTP: Studio Franklin • Tlač: Tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 30. 7. 2024 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY – Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213-0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 € • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a číslo účtu 43-4323110237/0100 • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu uvedenia DOMUS SM v ČR a KSK • Foto na titulnej stránke: Nimnica park, záhony, foto: Kúpele Nimnica

# Hrdinka Slovenského národného povstania

(Dve výročia CHAVIVY REIKOVEJ)



Portrét Chavivy Reikovej z leta 1944

Patrila k odvážnym ženám, ktoré aktívne bojovali proti fašizmu, organizovali odpor Židov a zúčastňovali sa na ich záchrane v období druhej svetovej vojny. Žiaľ, táto vojna v mnohých prípadoch násilne ukončila aj mladé životy hrdinských žien – vrátane presvedčenej demokratky a humanistky Chavivy Reikovej. Aktuálne 80. výročie Slovenského národného povstania ponúka vhodnú príležitosť na osvetlenie jej nevšednej životnej cesty s mimoriadne tragickým koncom.



Ako vášnivú používateľku motocyklov ju počas SNP prezývali „Žena na motorke“ (koniec septembra 1944)



Dobový pohľad na Rožňavu – rodisko hrdinky SNP (začiatok 20. storočia)

## OD MARTY K CHAVIVE

Účastníčka SNP, seržantka RAF a členka anglo-americkej vojenskej misie prišla na tento svet pred 110 rokmi, 21. alebo 22. júna 1914 v Nadabule (teraz mestská časť Rožňavy), do rodiny manželov Reikovcov ako ich šieste, najmladšie dieťa. Dostala meno Marta. Otec Arpád zakotvil s familiou v roku 1921 v Radvani pri Banskej Bystrici, kde si otvoril papiernický obchod. Matka Emma (Esther) sa naplno venovala výchove detí a bola pre celú rodinu zdrojom sily a odvahy. Marta po vychodení ľudovej a meštianskej školy študovala v rokoch 1929–1931 na obchodnej akadémii v Banskej Bystrici. Počas štúdia (1930) vstúpila do mládežníckej sionistickej organizácie Hašomer Hacair, kde prijala meno Chaviva, čo v hebrejčine znamená lúbezná. Dovtedajšie meno Marta tak pre ňu, ako i jej okolie prestalo definitívne existovať ...

## EMIGRÁCIA DO PALESTÍNY

Keď mala 17 rokov, z dôvodu ťažkej sociálnej situácie v rodine začala pracovať v železiarskej firme bratov Norbergovcov. Bola tam osem rokov (1931–1939) a vykonávala rôzne funkcie (účtovníčka, pisárka, pokladníčka i skvelá obchodníčka). Krátko (1938–1939) pracovala ako vedúca sekretariátu v sionistickej organizácii Keren Kayemet LeIsrael/LeYisrael (Židovský národný fond). Vtedy tiež vstúpila do manželského zväzku s Avrahámom Martinovičom (1939). Nakoľko sa ale v tom čase rapídne zhoršilo postavenie Židov na Slovensku i v Európe, Chaviva Reiková emigrovala do Palestíny, kde vedno s manželom pracovala v kibuci Maanit. Zároveň aktívne participovala na činnosti organizácie Women's International Zionist Organization, v rokoch 1940–1942 bola sekretárkou Irgun Imahot Ovdot, vstúpila do vojenskej organizácie Palmach a absolvovalo tvrdý vojenský výcvik v Palestíne a Egypte (1942–1943).

Ako príslušníčka pomocného ženského zboru anglického Kráľovského letectva (RAF) a pod menom Ada (Adela) Robinson priletela v auguste 1944 na vojenskú základňu v talianskom meste Bari, odtiaľ 17. septembra na povstalecké letisko Tri Duby pri Sliachi.

## ŽENA NA MOTORKE

Čerstvá tridsiatnička Chaviva sa tak vrátila na Slovensko, dokonca na miesta, kde prežila detstvo a mladosť. Odvtedy sa ale toho doma veľa zmenilo... Intenzívne začala pátrať po





Populárni slovenskí umelci a moderátori, ktorí účinkovali v multimediálnom projekte *Moje povstanie* (2019). Chavivu Reiková stvárnila speváčka Katarína Knechtová (štvrtá zľava)

matke a súrodencoch, ktorí boli v roku 1942 deportovaní do koncentračných táborov a väčšina z nich tam zahynula.

V hodnosti seržantky sa Reiková zúčastnila na anglicko-americkej vojenskej misii ako jedna z piatich židovských dobrovoľníkov skupiny Amsterdam. Úlohou nebojácnej ženy bolo sprostredkovať styk anglického spojeneckého velenia s Veliteľstvom 1. Československej armády na Slovensku, ako i zabezpečovať zbrane pre povstalcov a získavať správy o priebehu SNP. Klúčovo tiež prispela k vycvičeniu vyše 40 partizánov, v Banskej Bystrici ju ako vášnivú používateľku motocyklov prezývali „Žena na motorke“.

Empatickú Chavivu interesoval aj stav a materiálne zabezpečenie židovského obyvateľstva v Banskej Bystrici a okolí, pričom mnohým ľuďom dopomohla k úteku zo Slovenska. Kooperovala so židovskými činiteľmi pri zriaďovaní pracovného tábora, ktorý poskytoval Židom sociálnu a finančnú pomoc. Neúnavne organizovala mladých ľudí, aby budovali vojenskú ochranu a pomáhali pri evakuácii starších obyvateľov do bezpečia.

Silný nápor a tlak nemeckých vojsk mal v októbri 1944 za následok ústup povstaleckých jednotiek do hôr a radikalizovanie fašistických represálií voči židovskému obyvateľstvu. Členovia skupiny Amsterdam sa s vyše 50 Židmi vydali 27. októbra do hôr. Keď sa ich tábor v Pohronskom Bukovci stával čoraz viac terčom útokov nemeckých ostreľovačov, Chaviva neváhala a viedla s nepriateľom intenzívne palebné súboje...

Dňa 31. októbra 1944 celú skupinu prepadlo protipartizánske komando. Mnohí zahynuli, Chavivu s niekoľkými druh-

mi zatkli a odviekli do väznice v Banskej Bystrici. Vzápätí nasledovalo úmorné dvadsaťdňové vypočúvanie a ťažko opísateľné beštiálne mučenie, po ktorom Reiková spolu s ďalšími previezli do Kremničky, kde ich zmrzačených v protitankovom zákope gardisti zastrelili z bezprostrednej blízkosti ranou do tyla... Mala vtedy iba tridsať a stalo sa tak pred osemdesiatimi rokmi (20. 11. 1944).

## DLHO SME O NEJ NEVEDELI

Hoci táto mladá žena bola povstaleckou hrdinkou a v roku 1964 ju vyznamenali in memoriam pamätnou medailou SNP, v ére komunistického režimu sa o nej na Slovensku nepísalo, pretože išlo o príslušníčku RAF a členku anglicko-americkej vojenskej misie. Kým na Slovensku zostala dlhodobo takmer zabudnutá, vo viacerých mestách Európy, Ameriky a Ázie registrujeme ulice, námestia, múzeá a školy nesúce jej meno, v mnohých rodinách dávali dcéram meno Chaviva. V Izraeli po nej pomenovali kibuc, rieku, novovyšľachtenú gerberu a veľa ulíc. Tragický životný príbeh odvážnej, statočnej a obetavej ženy začala domáca verejnosť bližšie spoznávať až po roku 1989.

Chaviva Reiková, pešiačka vo veľkej hre svetových vojen, nemala žiadnu šancu pochopiť dobové súvislosti, v ktorých sa ocitla. Palestínski parašutisti za nepriateľskou líniou vrátane operácie Amsterdam, ktorej bola súčasťou a vedúcou osobnosťou, sa plynutím času stali formatívnym mýtom izraelskej spoločnosti. Legenda o misii palestínskych parašutistov prekračuje hranice Izraela a osobnou históriou jednotlivých aktérov zachytáva dejiny vzniku nového štátu. Preto je spomínaný mýtus i naďalej pre súčasný Izrael mimoriadne významný. Takisto ako je významné aj komplexné mapovanie života Chavivy Reikovej, ktorého biografický výskum stále trvá. Množstvo roztrúseného archívneho materiálu a dokumentov ostalo ešte vždy neprebádaných.

Mestský národný výbor v Banskej Bystrici jej udelil 21. augusta 1990 čestné občianstvo in memoriam. Pamiatke hrdinky SNP je venovaný slovenský dokumentárny film *Návrat do horiaceho domu* (2014) a multimediálny projekt *Moje povstanie* (2019), v ktorom Chavivu Reiková stvárnila známa speváčka, hudobníčka, skladateľka a textárka Katarína Knechtová.



Pamätník Chavivy Reikovej v Banskej Bystrici od akad. sochára Petra Gáspára

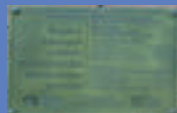
Peter Cabadaj

Zdroj fotografií: archív autora

LETNÝ VÝLET S LISTAMI



# MÚZEUM ĽUDOVÝCH PÁLENÍ VO VLČNOVE



Asi je naivné pýtať sa ctených čitateľov Listov, kde leží a čím je známa obec Vlčnov. Samozrejme, všetci vieme, že ide o obec v srdci Slovácka, preslávenú bohatou históriou, folklórom a jedinečnou atmosférou. No a predovšetkým svetoznámu Jazdou kráľov, ktorá bola v roku 2011 zapísaná do zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO.

Oveľa menej je však známa aj druhá vlčnovská atrakcia, ktorá stojí za pozornosť, totiž Múzeum ľudových pálení. Fenomén domáceho pálenia slivovice je od nepamätí typickým znakom moravského vidieka. Slivovica je na Morave viac než len nápoj. Je symbolom pohostinnosti, priateľstva a osláv. Často sa podáva pri rodinných stretnutiach, sviatkoch a spoločenských udalostiach. Používa sa aj v medicínskych účeloch, ako liek na tráviace ťažkosti a prechladnutie.

Tradícia pálenia ovocných destilátov vo Vlčnove siaha až do 16. storočia. Pestovanie ovocia, najmä sliviek, zohrávalo v regióne dôležitú úlohu a prebytky úrody sa spracovávali na pálenku, ktorá slúžila ako zdroj energie, liek a spoločenský nápoj. Ako sa

píše v kronikách, v 18. a 19. storočí sa liehovárňctvo stalo dôležitým zdrojom obživy pre mnohých obyvateľov Vlčnova a okolia. Vznikali malé liehovary, ktoré zásobovali miestne trhy a krčmy. Liehovary sa stali neoddeliteľnou súčasťou života obce a ich komíny sa týčili nad krajinou ako symboly prosperity. Tradičné liehovárňické techniky sa vo Vlčnove odovzdávali z generácie na generáciu a jedinečné znalosti a zručnosti spojené s týmto remeslom sa v regióne zachovali dodnes.

S myšlienkou zriadiť špecializované múzeum ľudových pálení so stálou expozíciou prišli v roku 2006 priatelia a kolegovia zo Slováckeho múzea v Uherskom Hradišti Jiří Severin a Ivo Frolka. Jedna vec je však prísť s nápadom a druhá je nájsť preň podporu



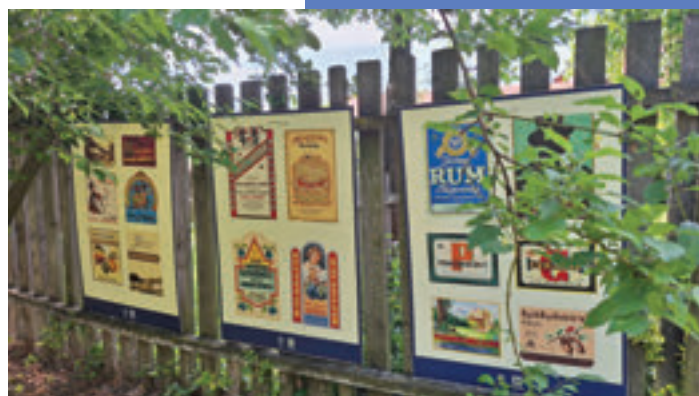
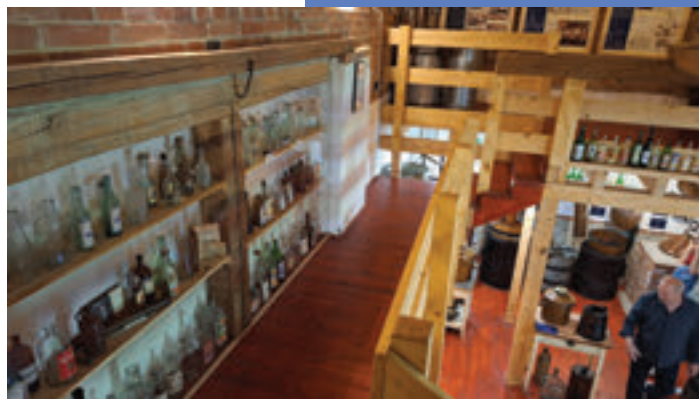


a realizovať ho. Najmä pokiaľ išlo o takú citlivú vec, ako je pálenie pálenky, ktoré sa odjakživa pohybovalo na hranici, ale oveľa častejšie za hranicou legálnosti. Ukázalo sa totiž, že získať domáce destilačné zariadenia bude ťažké. Čierne pálenie bolo a stále je pomerne častým javom, preto obava z trestnoprávneho postihu (až do konca roka 2009, keď sa zmenila legislatíva) logicky bránila majiteľom v akomkoľvek zverejňovaní, a teda aj vystavovaní svojich často veľmi zaujímavých a filigránsky zmajstrovaných domácich destilačných zariadení.

Z čoho všetkého ľudová tvorivosť dokázala vyrobiť prístroj na pálenie pálenky? Napríklad z lavóra na pranie, z práčky, kotla na varenie bielizne, kúpeľňového sporáka, kúpeľného valca a množstva ďalších predmetov. Ale miestne obyvateľstvo v tom nebolo osamotené, lebo pálenie pálenky je v zásade medzinárodný biznis. A tak v expozícii vlčnovského múzea nájdeme napríklad aj pálenicu z Nórska, starú viac ako sto rokov. Medzi „najväčšie“ kuriozity patrí najmenšia domáca pálenka, ktorá má iba 144 milimetrov. Nachádza sa tam aj plne funkčná miniatúra, ktorú v roku 2011 zmajstrovala skupina fanúšikov pálenia z Nedoconíc pri Uherskom Hradišti. Keďže sa miniatúrny kotlík zahrieva tuhým liehom, množstvo alkoholu nie je veľké – z jedného vypálenia len 2,5 ml. Múzeum ľudových páleníc je vari jediným na svete, ktorého jadro expozície vznikalo zo zrejmych dôvodov v úzkej spolupráci s políciou, úradmi a súdmi vo viacerých prihraničných regiónoch a takýmto spôsobom získavalo nelegálne kompletne destilačné prístroje alebo ich časti, ktoré boli zhabané štátom.

Druhou fázou prípravy múzea bolo potom štúdium archívnych prameňov, literatúry a vypracovanie scenára výstavy, ktoré mal na starosti tím pod vedením Marty Kondrovej, rovnako odbornej pracovníčky Slováckeho múzea v Uherskom Hradišti. Záujem o problematiku sa rozšíril na celé moravsko-slovenské pohraničie a Slovácke múzeum získalo ďalších dvoch partnerov: Centrum tradičnej kultúry v Myjave a Trenčianske múzeum v Trenčíne. Toto partnerstvo a podpora Zlínskeho a Trenčianskeho kraja umožnili získať potrebnú finančnú dotáciu z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007–2013.

Slávnostné otvorenie Múzea ľudových páleníc vo Vlčnove sa konalo 15. mája 2010. Expozícia múzea, umiestnená v historickej stodole pamiatkovo chráneného statku č. 65, sa rozprestiera na ploche 300 m<sup>2</sup> a predstavuje históriu a vývoj pálenia v oblasti od jeho prvopočiatkov až po súčasnosť. Jej jadro tvorí asi tridsať kompletných páleníc a ich častí, veľké množstvo ďalších zariadení súvisiacich s liehovárničtvom, nádob, viníc a dokumentov. Textové panely, publikované drobné tlače, publikácie, hudba a fotografie dokresľujú minulosť a súčasnosť remeselnej výroby ovocných a iných destilátov. Oboznamujú návštevníkov s najstaršími zmienkami o výrobe pálenky, ktorú stredovekí lekári považovali za vysoko cenený liečivý produkt, cez výrobu pálenky v šľachtických páleniciach až po súkromné a pestovateľské pálenice. Návštevníci majú možnosť prísť do kontaktu s tradičnými metódami a technikami pálenia, dobovým vybavením a nástrojmi a podchytiť niečo z bohatej terminológie spojenjej s týmto remeslom. Návštevníci si môžu samozrejme vybrať a zakúpiť zo širokého výberu slivovice a iných ovocných destilátov, regionálnych výrobkov a suvenírov. O výnimočnosti vlčnovského múzea svedčí aj fakt, že v roku 2011, teda len rok po otvorení, získalo prestížnu cenu Gloria musealis. Múzeum ľudových páleníc vo Vlčnove ako stála expozícia poddomáckej výroby destilátov na moravsko-slovenskom pomedzí je nielen turistickou atrakciou, ale aj dôležitým centrom pre za-



chovanie a propagáciu moravskej tradície pálenia. Aktívne spolupracuje s miestnymi ovocinármi a liehovárnikmi, organizuje vzdelávacie programy a podporuje udržateľnosť života na vidieku a rozvoj regionálnych remesiel. Okrem toho múzeum organizuje aj workshopy, ktoré sú zamerané na tradičné postupy pálenia a pestovania ovocia. Múzeum ľudových páleníc vo Vlčnove je cenným príspevkom ku kultúrnemu dedičstvu Moravy a je ideálnym miestom pre všetkých záujemcov o históriu, tradície a remeslá. Vyraziť na letné potulky do Vlčnova sa teda naozaj oplatí.

*Text a foto: Igor Otčenáš*



# Stavba slobody v socializme

(K 100. výročiu vzniku Cirkvi bratskej na Slovensku)

Tento rok je dôležitým dátumom pre veriacich Cirkvi bratskej na Slovensku. Na jar roku 1924 vznikol cirkevný zbor Jednoty českobratskej (od roku 1969 pod názvom Cirkev bratská) v Bratislave. Hlásia sa k základným starokresťanským vyznaniam viery, k dedičstvu svetovej i domácej reformácie. Zásluhou „českých bratov“ bola preložená Biblia do češtiny ako Biblia kralická. Duchovným poradcom prvého prezidenta ČSR T. G. Masaryka sa stal kazateľ Cirkvi bratskej František Urbánek. V časech socializmu síce nebola zakázaná, no bola pod príslym dohľadom, členovia cirkvi sa mohli stretávať len v povolených priestoroch pod kontrolou štátnych orgánov. Veriaci v Bratislave dostali po roku 1969 povolenie vybudovať kancelárie pre správu cirkvi nad jestvujúcou budovou modlitebne na Cukrovej ulici, ale nakoniec postavili na pozemku starej budovy nový chrám. Umožnili stretávať sa aj veriacim iných vierovyznaní. Architektonický návrh spracoval Ing. arch. JAN KOMRSKA (1943).

**T**áto nenápadná budova je súčasťou bežnej tichej uličky, okrem nápisu pri vchode ničím zvlášť neupúta pozornosť. Možno mnohí ani netušia, že za svetskou fasádou sa skrýva pomerne veľký sakrálny priestor. Je v prospech vecí takáto prílišná skromnosť a nenápadnosť, keď vo svete zvyknú byť bohoslužobné priestory dominantou?

Budova modlitebne Cirkvi bratskej v Bratislave vznikla ako prestavba pôvodnej modlitebne včlenenej do zástavby mestského bloku. Po prestavbe sa zhromažďovacie priestory odsunuli dovnútra pozemku a za uličnou fasádou sú len pomocné priestory, kancelárie a byty. Budova sa tak po prestavbe ešte viacej podriaďuje mestskej blokovej štruktúre, bez ambície stať sa dominantou.

*Štátna moc vám nevstupovala do prestavby?*

Nenápadný vzhľad budovy vyhovoval vládncim komunistom, ktorí mali v pláne cirkev postupne vyradiť z verejného života. Politický súhlas bol daný na výstavbu kancelárií pre novozriadené ústredie cirkvi na Slovensku, ktoré vzniklo po federalizácii štátu. Priestory na bohoslužby sa, samozrejme, nemali zväčšovať a hlavne nemali veľmi pútať pozornosť.

*Ako sa k nej stavali samotní členovia cirkvi?*

Paradoxne, vzhľad budovy neprekážal ani cirkvi. Evanjelikálne cirkvi, teda menšie protestantské cirkvi (niekedy majú v názve „slobodné“ a usilujú sa o úplnú nezávislosť od štátu), ku ktorým sa hlásia Cirkev bratská, idú v snahe o jednoduchosť modlitebni ešte ďalej ako reformácia v šestnástom a sedemnástom storočí, nekladú dôraz na vonkajší efekt a dominantnosť stavby. Viaceré evanjelikálne modlitebne vybudované v Československu za prvej republiky, alebo aj v iných slobodných krajinách, majú podobný civilný vzhľad ako dom na Cukrovej 4.

*Kto odobroval tento projekt a šlo jeho schválenie hladko, bez námietok?*

V roku 1974 až do jari 1975 sa vypracoval návrh a potom podrobný projekt na nadstavbu pôvodnej modlitebne. Stavba bola v apríli 1975 povolená a ihneď sa začalo s prípravnými prácami. V pondelok 5. mája však prišiel zákaz pokračovať v stavbe z dôvodu protestu susedov. Naša budova v uličnej línii lícovala so susednými bytovými domami, ale z druhej strany z dvora (záhradky) vystupovala viac do priestoru, priečelie zo strany dvora nebolo v línii susedných domov, ale vysunuté asi o 4 metre. Susedom sa nepáčilo, že nadstavba bude zatienovať ich balkóny. To bola pravda, hoci tienenie bolo v medziach



normy. V danej situácii bolo však nepredstaviteľné, aby cirkev svojou budovou, hoci v malej miere, poškodzovala záujmy občanov. Stavebný úrad si nemohol dovoliť pripustiť takúto stavbu.

### **Takže stále visela nad touto stavbou brozba...**

Za normálnych okolností v komunistickom režime by to znamenalo koniec stavby. Ale vedúcou pracovníčkou na stavebnom úrade bola pani Gabriela Matušíková, neskôr sme sa dozvedeli, že veriaci katolíčka, a tá nám dala pokyn: „Zmeňte projekt prestavby tak, aby sa vyhovelo susedom, a stavebné povolenie vám obnovíme“. Tak prišiel nápad realizovať nadstavbu v jednej línii so susednými domami, do nadstavby umiestniť kancelárie a byty a vybudovať novú sálu – kostol v suteréne na mieste záhradky o výmere asi 250 m<sup>2</sup> tak, že nad úrovňou terénu bude len sedlová strecha, ktorá nebude nikomu tieniť.

Urýchlene som spracoval nový návrh. Skice prevzal skúsený projektant Ján Čičel a nakreslil základné stavebné výkresy. Zmenu nám stavebný úrad v osobe pani Matušíkovej odobril. Stavebný úrad napriek spornej politickej a legislatívnej legitimitate projektovej dokumentácie vydal obnovené stavebné povolenie a v stavbe sa mohlo pokračovať. Vďaka dobrovoľníckej práci nadšencov z Cirkvi bratskej zo Slovenska, Čiech, Moravy, zo Sliezska, prichádzali pomáhať veriaci aj z iných cirkví, stavba rástla. Pristavil som sa pri skupine brigádnikov, ktorí zhotovovali debnenie pre betonáž schodov. Opýtal som sa muža, ktorý nepôsobil ako tesár, ale napriek tomu šikovne narábal so sekerou či kladivom, kde sa naučil takej práci. Odpovedal: „Vo väzení“. Tak som mal česť spoznať Antona Srholca.

### **Kolko ľudí posudzovalo a rozhodovalo o interiéri chrámu?**

Od začiatku navrhovania novej modlitebne som sa usiloval, aby priestor získal sakrálnu atmosféru, napriek tomu, že cirkevné spoločenstvo bolo zvyknuté na civilne pôsobiacie zhromažďovacie priestory. Vedúci predstavitelia cirkvi ma v tom podporovali, ale hlavné rozhodovanie v zbere Cirkvi bratskej patrí celému zborovému spoločenstvu. Bolo potrebné nakresliť názorné veľké výkresy a koncepciu riešenia interiéru vysvetliť a obhájiť pred približne 200-členným zhromaždením.

### **Ako vyzerá interiér modlitebne?**

Centrom kompozície sa stal stabilný stôl na Večeru Pánovu (eucharistiu). Druhý najdôležitejší artefakt – kazateľnica, mala byť samostatným objektom, alebo variantne ako súčasť stola. Cirkev sa rozhodla pre prvý variant. Lavice pre účastníkov zhromaždenia som navrhol do kruhov okolo stola a kazateľnice. Kruhový tvar je doplnený stupienkom pre spevákov, hudobníkov alebo účinkujúcich v iných formách vystúpení. Kruhové alebo polkruhové usporiadanie sedenia by malo pomáhať budovať komunitu a zdôrazňovať rovnosť veriacich pred Bohom.

### **Sedlová strecha modlitebne je tiež jedným zo znakov vhodných pre nenápadnosť cirkevného objektu ...**

Zastrešenie sály sedlovou strechou som navrhol z dvoch hlavných dôvodov. Po prvé preto, aby sála s podlahou v suteréne 4 m pod terénom dostala primeranú výšku – v hrebeni až 10 m, eliminoval sa tak dojem z podzemia a priestor pôsobil vzdušne.

Druhý dôvod bol pragmatický. Zastrešenie priestoru so šírkou takmer 18 m sa realizovalo svojpomocne, drevené lepené nosníky navrhol a na výrobu dohliadal známy odborník Andrej Bašista.

**Pri troche fantázie objekt zvnútra pripomína rozťahnuté krídla holubice. Tejto predstavivosti napomáha drevený členený strop ...**

Priestor sály zakrytý sedlovou strechou bolo treba prepojiť s priestormi s rovnými stropmi v budove. Malá sála v suteréne je pod úrovňou šikmej strechy, ale vstupný vestibul na prízemí a viacúčelová sála, jedáleň na prvom poschodí, už zasahujú do šikmých rovín sedlovej strechy. Preto sedlová strecha plynulo prechádza do vodorovnej prechodovou plochou tvaru hyperbolického paraboloidu. Pod zložitým názvom sa skrýva vcelku jednoduchá konštrukcia, ktorá vznikla tým, že uloženie nosníkov sa postupne smerom ku vestibulu a jedálni zvyšuje až do vodorovnej roviny pri nemennosti výšky hrebeňa. Strop sály tak dostal nezvyčajnú dynamiku. Preto sa pod valbové ukončenie strechy zavesila konštrukcia z drevených lamiel – nosič osvetľovacích telies a reproduktorov, ktorá má tiež tvar hyperbolického paraboloidu. Objekt pripomína dynamiku pohybu krídiel, a tak ho návštevníci pomenovali holubica.

### **Aká je kapacita kostola v súčasnosti a čo je súčasťou modlitebne?**

V hlavnej sále, malej sále a na prvej i druhej galérii je zhruba 500 miest v laviciach s vizuálnym kontaktom na stôl a kazateľňu. V ozvučenej jedálni môže byť ďalších 100 návštevníkov, o niečo menej vo vestibule.

**Súčasťou objektu je aj viacero výtvarných artefaktov, akými sú vyrezávané vchodové dvere i zrkadlová verzia kríža počas veľkonočných sviatkov. Do akej miery vplýva interiér a mobiliár cirkevnej stavby na sústredenie sa veriacich počas bohoslužieb?**

Kompozíciu priestoru som pri navrhovaní konzultoval so sochármi Jaroslavou a Jánom Šickovcami. Hlavná sála však bola ponechaná bez výtvarných diel s dominantným jednoduchým krížom na čelnej stene, aby sa pozornosť poslucháčov nerozptyľovala žiadnymi inými podnetmi mimo zvestovaného Slova. Svoju tvorbu obaja umelci sústredili na drevené vstupné dvere z ulice a keramický reliéf v jedálni. Až oveľa neskôr sa na kríž umiestnila príležitostná, veľkonočná, zrkadlová kompozícia prof. Ladislava Čarného.

Anna Sláviková

Foto: archív architekta Ing. Jana Komrsku



# Poděbradské dny poezie



*Magická síla slova – křest poeziomatu, ředitelka festivalu Marta Hrachovinová, místostarosta Ladislav Langr a starosta Roman Schulz*

Poděbradské dny poezie, jedinečný česko-slovenský festival věnovaný interpretaci poezie a prózy, se rozběhly do své sedmdesáté dekády. Ve dnech 25.–28. dubna 2024 pořádal spolek Slovo a hlas ve spolupráci s městem Poděbrady a jeho Městským kulturním centrem již 61. ročník tohoto tradičního a zároveň mladistvého festivalu uměleckého přednesu určeného především studentům hereckých škol obou republik. Tentokrát se dlouholetá ředitelka festivalu Marta Hrachovinová dotázala formou ankety slovenských účastnic z řad porotců a pedagogů, kteří se Poděbradských dnů poezie pravidelně účastní. Jsou jimi emeritní pedagožka VŠMU doc. Eva Žilineková, držitelka Křišťálové růže, pedagožka z VŠMU doc. Helena Čertíková a pedagožka Konzervatória Košice MgA. Marica Harčaričková. (Jejich odpovědi jsou kráceny). Na závěr je ocitován příspěvek věrné spoluorganizátorky za slovenskou stranu, PhDr. Viery Ruskové.

## *Co pro vás znamenají Poděbradské dny poezie?*

**EŽ:** Dlhé desaťročia považujem tento festival umeleckého slova za veľmi dôležité podujatie pre oba naše blízke národy. Prvú časť tohto pre mňa vzácného obdobia som prežila ako súťažiaca v oboch kategóriách. Ponuku zúčastňovať sa na festivale v pozícii porotkyne som prijala s veľkou pokorou...

**HČ:** Poděbradské dny poezie znamenajú pre mňa veľmi veľa. Prvý raz som sa s touto súťažou stretla nepriamo pred mnohými rokmi, keď sa na súťaži individuálnych prednesov zúčastnil môj syn Matej, vtedy poslucháč VŠMU. Vrátil sa nadšený, s množstvom zážitkov. Aj jeho ročník pod vedením

Jarky Čajkovej – pedagogičky a odborníčky na umelecký prednes – bol úspešný, získali dokonca hlavnú cenu. Po rokoch som sa práve od Jarky Čajkovej dozvedela o možnosti vystúpiť kolektívne v programe Vizitky. To bola voda na môj mlyn, pretože na Katedre bábkarskej tvorby, kde učím javiskovú reč, rada pracujem formou spoločného prednesu – divadla poézie. Odtedy som tejto ojedinelej medzinárodnej prehliadke umeleckého slova zostala verná. Účasť na tomto festivale je vždy pre mňa sviatkom.

**MH:** Predovšetkým sú možnosťou prezentácie, konfrontácie a zúčastnenia práce s umeleckým slovom a jeho interpretáci-



mi textami, originálnym uchopením prednesu, tvorivým prístupom, odbornými radami a výmenou skúseností.

### *Co přináší pobyt, soutěž, Vizitky (pořady inscenované poezie) pro vaše studenty?*

**EŽ:** Pre mojich študentov bola účasť v súťaži zakaždým veľkou výzvou a všetky ocenenia povzbudením nevzdávať sa v dnes takej nelukratívnej umeleckej práci/tvorbe. Prezentáciou vo Vizitkách si získali veľké sympatie a nové „medzinárodné“ priateľstvá.

**HČ:** Študenti mali možnosť vystúpiť pred medzinárodným fórom, čo je určite veľkou motiváciou. Určite si odnášajú veľa zážitkov, nadväzujú priateľstvá so študentami iných škôl, zoznamujú sa so systémom štúdia na iných školách. Navyše – vždy sme sa tu stretli s veľmi srdečným, ústretovým prijatím a navštívili sme Poděbrady – nádherné kúpeľné mesto s impozantným zámkom obkolesenom riekou a krásnym parkom. Takéto prostredie je vynikajúcou kolískou pre umelecký prednes. Poděbrady a umelecké slovo – to už nerozlučiteľne patrí dohromady.

**MH:** Študenti toto podujatie nevnímajú ako súťaž, ale skôr ako slávnosť umeleckého slova a jedinečnú príležitosť prezentovať sa. Zároveň vnímajú PDP ako možnosť inšpirovať sa, konfrontovať sa s výkonmi študentov z iných umeleckých škôl z celého Československa, kultivovať svoj prejav a posúvať sa po línii umeleckého rastu. Odchádzajú z tohto podujatia plní dojmov a zážitkov. Program PDP je veľmi dobre zostavený. Študenti oceňujú úvodné koncerty a Vizitky bývajú vždy dokonalým sprestrením. Vrcholom podujatia sú laudácie a oceňovanie hercov Krišťálovou ružou.

### *Jak hodnotíte letošní 61. ročník festivalu? Co vás nejvíce zaujalo?*

**EŽ:** Po úžasných zážitkoch z 60. ročníka PDP aj tento 61. splnil moje očakávania. Nielen program, Vizitky, predstavenia, „poéziomat“, ale i stretnutia s toľkými blízkymi priateľmi – so skutočnými osobnosťami citlivými a vnímajúcimi nielen hodnotu, ale i silu, význam a zmysel umeleckého slo-



*Vítězný pořad z cyklu Vizitky, Erbenova Kytice v podání studentů VOŠH z Prahy*



*Oba ocenění si úspěšně zasadili živou růží na 1. nádvoří, Petr Štěpánek a Robert Roth*

ou. Zároveň sú nádhernou a vysokou umelecky hodnotnou udalosťou. Toto podujatie je výnimočné predovšetkým tým, že dáva možnosť a príležitosť naďalej uchovávať československú vzájomnosť. Stretávajú sa tu študenti konzervatórií a vysokých umeleckých škôl z celého Československa. Jazyková bariéra tu neexistuje, len krása umeleckého slova a priateľstvo.

### *Vnímáte nějaké obohacení vaší pedagogické praxe účasti na PDP?*

**EŽ:** Toto stretnutie obohacuje nás pedagógov práve tým, že sa stretávame nielen s názormi súťažiacich pri ich prezentáciách, ale počas analýz jednotlivých prednesov, aj s metodikou a názormi ich pedagógov. V živom procese poznávania môžeme konfrontovať naše pedagogické ambície a neraz i to, či to naše pedagogické vedenie študentov je aktuálne, pochopiteľné a prínosné.

**HČ:** Festival má dlhodobú tradíciu (veď 61 rokov je takmer celý ľudský život) a je vlastne jedinou medzinárodnou československou prehliadkou, na ktorej máme možnosť spoznať rôzne štýly umeleckého prednesu, ako aj rôzne pedagogické a dramaturgické „objavy“ v rámci stvárňovania poézie. Táto konfrontácia, založená na vzájomnom spoznávaní, je preto vždy inšpirujúca a prínosná. Stretla som sa s veľmi zaujímavými prednesmi, dramaturgicky objavnými textami, spoznala rôzne „poetiky“ v prehliadke Vizitiek a uvedomila som si šírku rozsahu výrazových prostriedkov, ktoré možno v rámci interpretácie využívať.

**MH:** PDP sú obrovským a výrazným obohatením mojej pedagogickej praxe, pretože sa stretávam každoročne s novou inšpiráciou, kvalitou umeleckého prejavu, literárne objavný-

*Pro Křišťálovou růži – nejvyšší ocenění v oboru uměleckého přednesu – si přijel ze Slovenska charismatický Robert Roth a z České republiky Petr Štěpánek*



va. Dodávam len jedno veľmi prosté, ale jednoznačné slovo: **ĎAKUJEM!**

**HČ:** Najzaujímavejšie pre mňa boli vystúpenia v sekcii Vizitky. Bolo ich veľa, a pritom boli všetky rozdielne a mimoriadne invenčne spracované. Ani neviem, čo ma zaujalo najviac: či nápadito, a so študentskou bezprostrednosťou vyjadrený postoj k aktuálnym problémom spoločnosti v spracovaní brnenského konzervatória, či baladické tóny pražskej vyššej hereckej školy v profesionálne zinscenovanej Erbenovej Kytici, či úprimná a poetická inscenácia ľudových balád v podaní bratislavského konzervatória. Zaujímavo bola spracovaná aj Hviezdoslavova balada Anča, ktorú prinieslo konzervatórium Košice... A hoci Vizitky trvali až do neskorých večerných hodín – sála bola plná. Záujem očividne z roka na rok rastie. 61. ročník Poděbradských dní poezie bol rozhodne vydarený.

**MH:** 61. ročník, ako aj každý ročník, na ktorom som sa zúčastnila, hodnotím vysokou známku. Práve pre vysoko profesionálnu organizačnú stránku, pre priateľskú atmosféru. Ku krásnemu a nadčasovému harmonickému priebehu prispieva aj zámocké prostredie, ľudský rozmer – ochota organizátorov. Na 61. ročníku okrem úžasných prednesov a skvelých inscenácií v rámci Vizitiek ma zaujala aj zámocká kaviareň a krásne vystavené fotografie Zdeňka Frejvalda z predošlého ročníka PDP. A v neposlednom rade atraktívny a zaujímavý objekt v zámockom rozáriu – Poéziomat. PDP sú pre nás vzácné a ojedinelé. Na Slovensku žiaľ nemáme podujatie a súťaž takéhoto medzinárodného charakteru. Sme vďační za príležitosť každoročne môcť prísť, zažiť výnimočnú atmosféru, pretože toto podujatie má nielen umeleckú hodnotu, ale taktiež výchovno-vzdelávaciu a rozvíja aj spolupatričnosť, priateľské vzťahy, toleranciu, úctu a kultivovanosť.

**Viera Rusková:** Vďaka Poděbradským dňom poezie prežívam každoročne úžasnú slávnosť porozumenia. Práve vďaka medzinárodnému festivalu poézie sa môžu mladí interpreti i majstri umeleckého slova z Čiech, Moravy a Slovenska každoročne stretávať v prekrásnom prostredí a zažiť neopakovateľnú atmosféru. Na poděbradskom zámku vždy panuje srdečná atmosféra, otvorenosť vzťahu interpretov k umeleckému slovu, ktorým sa snažia vyjadriť svoj postoj k životu, k láske

medzi ľuďmi. Poézia znamená pre mňa všetko už od detských čias. Mám rada verše, ktoré vyjadrujú najtajnejšie záchvevy duše a srdca. Pomáhajú mi prekonať životné prekážky ako modlitba. Aj náš básnický veľikán Milan Rúfus o nej píše:

*Báseň a modlitba sú sestry.*

*Pozvi ich k sebe, stôl im prestri.*

Účasť na PDP zanecháva vo mne ešte väčšiu lásku k poézii, ktorá ma stále sprevádza životom. Poézii som zostala verná a recitovanie stále praktizujem pri rôznych príležitostiach svojim blízkym, či priateľom v rozhlasovom klube seniorov Pyramída. Ako predsedkyňa odbornej poroty sa každoročne zúčastňujem Celoslovenského kola súťaže ...*a Slovo bolo u Boha...* Je radostné konštatovať, že aj tohoročný 61. ročník medzinárodného festivalu úspešne potvrdil čoraz viac záujemcov z oblasti umeleckého prednesu. Slávnostný večer odovzdávania Křišťálových ruží je každoročne nezabudnuteľným zážitkom. A je tiež milé skontrolovať, ako sa darí v rozáriu skutočným ružiam ocenených nositeľov. Veľkým tohoročným prevkapaním bol pre mňa v rozáriu na 1. zámockom nádvorí umiestnený „Poděbradský poeziomat“ s nezabudnuteľnými hlasmi českej a slovenskej kultúry. Veľké poďakovanie za obeť prácu každoročného vytvárania priestoru pre umeleckú sebarealizáciu recitujúcich patrí Spolku priaznivcov hovoreného slova Slovo a hlas, mestu Poděbrady a Mestskému kultúrному centru Poděbrady, ale aj profesionálnym porotcom za odbornú pomoc, ktorá prináša skvalitnenie prednesu i trvalý vzťah k umeleckému slovu. Moje uznanie prosto patrí všetkým, ktorí sa tejto forme umenia venujú a nosia vo svojej duši posolstvo básnika Milana Rúfusa:

*Ó, poézia! Pochválená buď,*

*tvoje právo úžasné,*

*že s čistým srdcom na kolenách*

*možno len ustúpiť do básne.*

Text a foto: *Marta Hrachovinová*



*Vítězka 2. kategorie – Laureátka ceny Vladimíra Ruska  
Vanesa Šanková z Akadémie umění v Banské Bystrici*



**D**o štúdia si pozval viacerých hostí. Debatu rámcovala dvojica, a to kunsthistorička, kurátorka a rektorka VŠVU Bohunka Koklesová a scenárista, dramaturg a bývalý minister kultúry SR Marek Maďarič. Diskusiu dotvárali vstupy slovenských spisovateľov, výtvarných umelcov, tvorcov zo sféry audiovizuálneho umenia apod. Treba povedať, že moderátor viedol debatu s veľkým taktom, bez akýchkoľvek narážok či invektív.

Prvá zastávka bola v Bibiane v Bratislave (Medzinárodný dom umenia pre deti. Je tam galéria pre rodiny s deťmi, oddelenie detskej literatúry, knižnica apod.). Tu sa plazivo krok za krokom udiali zmeny vo vedení, ktoré inštitúcia samotná, jej zamestnanci nepovažujú za organické. V Kunsthalle zasa došlo k tomu, že samotný riaditeľ, ale už pod tlakom ministerstva kultúry, odstúpil, a zároveň sa dali do chodu procesy súvisiace so zrušením Kunsthalle.

Dochádza k výmene riaditeľov dosadzovaním. Ako povedal v spomenutej relácii Marek Maďarič, zákon ukladá výberové konanie. Výmena štatutárov – ide o organizácie zriadené ministerstvom, príspevkové organizácie – sama osebe nie je nič výnimočné. Ale vždy je dôležité, prečo sa to udeje. Podľa Maďariča je dôležité aj to, aby to tá inštitúcia samotná prijala, jej zamestnanci aby to pochopili a aby bola zachovaná istá kontinuita.

Bohunka Koklesová: „Prehľbuje sa nedôvera, pretože vysvetlenia sú veľmi vážne (v prípade Kunsthalle vyjadrenia zneli, že sa ‚nenaplnila historická úloha Kunsthalle‘, čo nikto nechápe, o čom Ministerstvo kultúry SR momentálne hovorí. Čiže nie sú to konkrétne výhrady, ktoré by formulovali jasne víziu, kam sa má Kunsthalle alebo iná inštitúcia uberať, prípadne ide o rozsiahle investičné zámery, kde je potreba vymeniť riaditeľa alebo vypísať nové výberové konanie.“

Ako hostia televíznej debaty uviedli ďalej (parafrázujem), súvisí to aj s rétorikou ministerstva. Dochádza k nepochopeniu toho, čo rozumieť pod pojmiami súčasné vizuálne umenie, súčasné divadlo, hudba... Ak niekto vznáša požiadavku, že umenie má byť národné a žiadne iné, tak do nášho prostredia to vnáša nedôveru. Pretože umenie má byť v prvom rade slobodné, má byť nezávislé a nemali by sme v rámci umenia selektovať určité entity ani selektovať výtvarníkov, ktorí sa zameriavajú na určité témy. Mali by sme podporovať kvalitné umenie. Akékoľvek zmeny v inštitúciách v kombinácii s pronacionálnymi tendenciami, ktoré

# Pohyblivé piesky slovenskej kultúry



**ArtZóna – týdeník o kultúre a jejich souvislostech s vysielacím časom v utorok o 20.15 na ČT Art nastolila vo vysielaní 4. júna tému Fenomén: pohyblivé písky slovenskej kultúry. Keďže relácie zo a o Slovensku sú v Českej televízii vzácne ako šafran a mytu v Čechách máme informácie o dianí na poli slovenskej kultúry zväčša len sprostredkované a sporadicky, zbystrila som pozornosť. Moderátor Saša Michailidis uviedol blok konštatovaním: Výsledky podzimních voleb na Slovensku se promítají do fungování kulturních institucí. Skrze personální změny anebo zásahy do financování se vláda snaží mít větší kontrolu nad slovenskou kulturou.**

reprezentuje SNS, vnášajú okliešťovanie možností sa realizovať.

Jeden účastník televíznej debaty (z oblasti audiovizuálneho umenia) vzniesol lapidárnu otázku: „...ak z parlamentu zaznieva požiadavka, že umenie má byť národné a kresťanské, tak nech už konečne povedia, čo to je?“

## FOND NA PODPORU UMENIA

Ďalšou témou bol Fond na podporu umenia. Bol zriadený v r. 2015 a jeho hlavným poslaním je podpora „živého“ umenia a kultúry. Poskytuje finančné prostriedky najmä na tvorbu, šírenie a prezentáciu umeleckých diel, na vzdelávacie programy v oblasti umenia, kultúry a kreatívneho priemyslu, na štipendiá pre fyzické osoby, ktoré sa tvorivo podieľajú na rozvoji umenia a kultúry. Spravuje financie a rozdeľuje ich po celom Slovensku rôznym ľuďom. Teraz sa štát rozhodol, že chce mať oveľa väčší vplyv na to, kam a komu peniaze idú. Podľa schválenej novely by dvoch členov z piatich v dozornej komisii mala voliť a odvolávať rada v tajnom hlasovaní, vymenovanie či odvolanie zvyšných troch členov bude mať v kompetencii minister kultúry. Súčasne sa zvyšuje počet členov rady z deväť na trinásť. Siedmich členov bude vymenúvať minister kultúry bez návrhu a jedného na návrh starostov obcí, primátorov miest a predsedov samosprávnych krajov. Zvyšných piatich členov rady bude vymenúvať a odvolávať minister na návrh profesijných združení aktívne činných v oblasti umenia, kultúry a kreatívneho priemyslu.

Novela vyvolala protesty kultúrnej obce pred parlamentom. Panujú obavy, že o tom, kto dotáciu dostane, budú rozhodovať predovšetkým politickí nominanti a znamená to zásadnú zmenu fungovania fondu.

Čo to v praxi znamená? Ako to ovplyvní fungovanie malých divadiel, vydavateľstiev, dobre zabehnutých malých festivalov, folklórnych súborov, ktorí robia kultúrnu scénu na Slovensku takou živou a takou pestrú?

Bohunka Koklesová: „Bude sa robiť výber zo schválených projektov. Hrozí aj odchod odborníkov jednotlivých komisií, ktorých nahradiť nie je len tak, čiže môže dôjsť ku kolapsu. Naostatok hrozí aj odchod mladej nastupujúcej generácie umelcov z krajiny, pretože tu nenájdu podporu. Spoločnosť, v ktorej už tak panuje zvýšená miera frustrácie a vyhorenia umeleckej obce, čaká ťažký zápas.“

Spracovala Jarmila Wankeová



# TAIWAN polovodičový gigant

**Taiwan je v súčasnej dobe najvýznamnejším výrobcom polovodičových mikroprocesorov (čipov) na svete. Výrazná väčšina týchto najmodernejších elektronických súčiastok, od ktorých doslova závisia všetky priemyslové odvetvia, a tým prakticky celý náš život, sa vyrába na Taiwane.**

Práve v tejto krajine sa výroba čipov za posledných dvadsať rokov centralizovala natoľko, že tam vyspelé európske štáty a USA presunuli výrobu polovodičov. Tejto na Taiwane bezkonkurenčne dominuje spoločnosť TSMC = Taiwan Semiconductor Manufacturing Company, fungujúca ako fabrika na výrobu čipov, ktoré boli navrhnuté inými zákazníkmi. Začala postupne vyrábať čipy pre také spoločnosti, akými sú americké Intel, Apple, Nvidia a Qualcomm. Dnes vyrába taktiež pre významných čínskych zákazníkov, medzi ktorými je i na celom svete známa spoločnosť Huawei. Na Taiwane pochopili, že na inováciách v polovodičovom priemysle musí spolupracovať doslova celý svet.

Mikročipy sú najdokonalejšími polovodičovými a elektronickými súčiastkami, vyvinutými na báze superčistého kremíka (čistota 9N = 99,9999999 %), pohybujeme sa teda už v oblasti nanotechnológií, kde sa pri výrobe „počíta“ doslova každý atóm. Základným prvkom výroby čipu je kruhová kremíková doska („Silicon Wafer“) priemeru 6“ až 12“ (150 až 300 mm) hrúbky niekoľko desiatok mikrónov (1 mikrometer =  $10^{-6}$  m), na ktorú sa procesom elektrónovej litografie postupne nanášajú vrstvy niekoľkých stoviek až tisícov vrstiev. Moderný čip tak obsahuje niekoľko jednotiek až desiatok tisíc tranzistorov. Pre celý výrobný proces, ktorý sa odohráva v superčistom prostredí, čiastočne dokonca vo vákuu, je charakteristická vysoká presnosť. Celý čip sa postupne vytvára na kremíkovej doštičke, jeho stavba prebieha v cykloch pridávaním substrátov, laserovým ožarovaním, leptaním, vákuovým naparovaním a čistením. Tento proces trvá niekoľko dní až niekoľko mesiacov, pričom výrobnou linkou prechádza veľké množstvo kremíkových dosiek súčasne. Celý proces výroby čipu je teda tak nesmierne technologicky náročný,

že v tomto sofistikovanom odvetví polovodičovej techniky vznikajú prirodzené monopoly výrobcov; ich „know-how“ výroby sa tak redukuje iba na pár skutočne najvyspelejších výrobných centier, ktoré sú schopné pokryť celú svetovú produkciu. Pritom je samotná výroba veľmi náročná na presnosť tak, že je tento odbor na samej špičke v celom rade rozličných technických odvetví. Ide nielen o elektrónovú litografiu, teda samotnú výrobu čipov, ale aj o mechanické časti výrobných strojov. Práve tu sa uplatňuje dlhoročná skúsenosť európskych producentov špičkových strojárskych technológií z vyspelých európskych krajín, akými sú Holandsko, Švajčiarsko a Nemecko. Nové technológie fotografickej litografie extrémnym laserovým a UV žiarením boli vyvinuté americkými spoločnosťami IBM, REC a Intel; v Európe v tomto smere uspela iba spoločnosť ASML, ktorá vznikla z firmy Philips; tá má v súčasnosti technologický monopol na strojársku technológiu schopnú vyrábať čipy s rozmerom 2 až 5 nm.

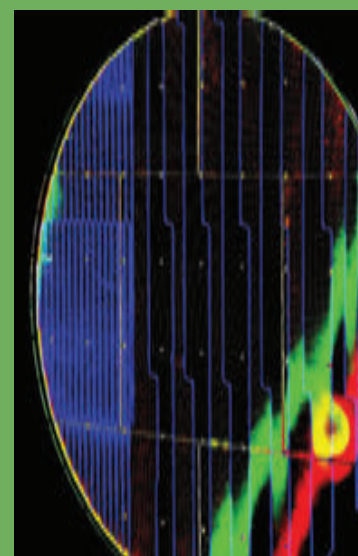
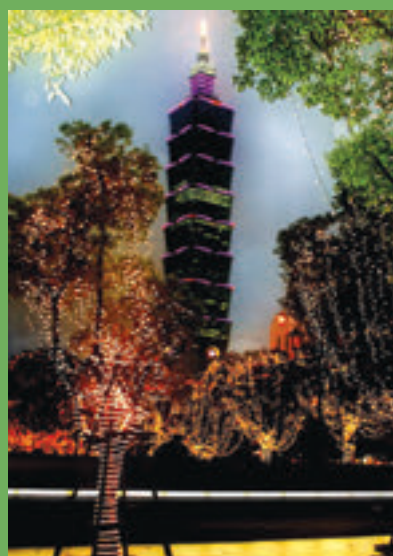
Výrobcovia čipov na Taiwane uspeli v tejto svetovej konkurencii aj preto, že sa ich vláda rozhodla rozvíjať a finančne podporovať polovodičový priemysel ako hlavný nosný strategický smer už v 70. rokoch minulého storočia. Vtedy bol založený Inštitút pre priemyslový technologický výskum (ITRI), čo následne vyústilo v založenie vedeckého parku v Hsinchu v roku 1980 ako obdoby známeho amerického Silicon Valley; toto taiwanské high-tech priemyslové centrum prilákalo významných zahraničných investorov. Taiwanské spoločnosti uzatvorili partnerstvo s americkými firmami RCA Corporation a INTEL, ktoré vtedy predstavovali najvýznamnejšie technologické firmy nielen v USA, ale i na celom svete, prevzali od nich časť výrobného programu, postupne odkúpili patenty a licencie. Takýto medzinárodný transfer by dnes určite nebol možný, vtedy to však možné bolo a nikoho to neznepokojovalo. Zo začiatku sa výskumný ústav ITRI





a „high-tech“ park v Hsinchu zamerali hlavne na jednoduché praktické technológie, akými bola napríklad technológia CMOS (Complementary Metal Oxid Semiconductor) nanášania 100 nm vrstvičiek materiálu a ich následného leptania. Dnes polovodičový gigant TSMC používa najsofistikovanejšie, najmodernejšie a najdrahšie technológie v oblasti 5 nm, zavádza linky 3 nm a 2 nm a blíži sa k prekonaniu magickej hranice 1 nm (čím menšie je rozlíšenie, tým viac súčiastok je možné na čip umiestniť). Technológia CMOS, ktorá v 70. rokoch minulého storočia predstavovala okrajovú techniku, sa vďaka Taiwanu stala priemyslovým svetovým štandardom; navyše mali taiwanskí výrobcovia vďaka spolupráci s RCA dostatočný počet vlastných expertov, ktorí ju mohli neustále vylepšovať. V prvých dekádach rozvoja hral ITRI pre rozvoj taiwanského polovodičového priemyslu významnú úlohu, nikde inde na svete nemali takúto možnosť uzatvárať významné vedecké a výrobné spolupráce v tomto odvetví. Je teda možné tvrdiť, že bez inštitútu ITRI by na Taiwane polovodičový priemysel nemohol vzniknúť. Okrem toho, v roku 1987 sa taiwanská vláda cez inštitút ITRI dohodla s americko-taiwanským podnikateľom Maurice Changom na založení už v tomto článku spomínanej spoločnosti TSMC, ktorá podľa trhnej kapitalizácie dnes patrí medzi 10 najcennejších firiem sveta. Vstupné financie poskytla taiwanská vláda, holandská firma Philips a súkromní taiwanskí podnikatelia. Tí v priebehu ďalších 35 rokov svoje investície mnohonásobne zhodnotili. Nadvláda vo výrobe čipov na Taiwane vznikla postupne a bez problémov; nikoho totiž po dlhú dobu nezaujímalo, kde sa vlastne vyrábajú lacné čipy. Až pandémia „Covid-19“ odhalila závislosť celého sveta na jednom štáte. Na ostrove, vzdialenom sotva 150 km od Čínskej ľudovej republiky, ktorá ho považuje za svoju neoddeliteľnú súčasť. Čína z Taiwanu importuje podstatnú časť čipov, posledné údaje informujú až o 60 %; má sa za to, že tento import predstavuje tzv. „kremíkový štít“, ktorý by mohol Taiwan chrániť pred prípadnou čínskou inváziou.

Nie je to však iba výroba čipov pre mikro a nanotechniku, na Taiwane sa úspešne venujú aj inej, dnes rovnako významnej polovodičovej technológii, ktorou je fotovoltika. I v tomto odvetví hrá Taiwan významnú úlohu: jedna z dominantných spoločností MOTECH, etablovaná v priemyslovom parku u mesta Tainan na južnej strane ostrova, má vo svojom programe tiež výrobu vysokoúčinných solárnych článkov na báze monokryštalického kremíka a jej závody v Číne tieto používajú na výrobu fotovoltických panelov. Nedá sa odhadnúť, koľko súčasných čínskych producentov fotovoltických panelov patrí firmám z Taiwanu, ani nie je známy celkový objem transferu financií do čínskej fotovoltickej technológie z ostrovného Taiwanu; smelé odhady ukazujú, že by to mohlo byť až 40 %. Každopádne ide o kvalitné výrobky použiteľné na výrobu ekologickejšej elektriny i v Európe.



Taiwan je supermoderná krajina elektroniky, mobilov, počítačov a automobilov, čo sa odráža v bežnom živote obyvateľov ostrova. Je však tiež krajinou s bohatou historickou tradíciou v spojení s Čínou. Návštevníci tohto ostrova, ktorému sa hovorí tiež „Iná Čína“ a v staršej literatúre je známy pod názvom „Formosa“ teda „Nádherný ostrov“, tu nájdu krásnu krajinu, divokú tropickú prírodu, čisté jazerá, hlboké údolia, termálne pramene, skalnaté a piesčité pobrežia. Tiež úchvatnú architektúru od stále funkčných budhistických chrámov a kláštorov, až po supermoderné stavby, medzi ktorými vyniká ešte donedávna na svete najvyššia 101-poschodová budova („Building 101“) v hlavnom meste Taipei (asi 3,5 mil. obyvateľov). Taiwan prekvapí na ázijské pomery čistotou a poriadkom v uliciach, dobre organizovanou železničnou a leteckou dopravou a vzornými službami pre turistov.

Text a foto:

RNDr. Ing. Peter Kozma, DrSc.  
Inštitút Technologických Aplikácií, s.r.o.

# SLOVENSKÁ A ČESKÁ KNIŽNICA

## Ján Zambor: **LOV ZÁZRAKOV** *Perfekt, 2024*

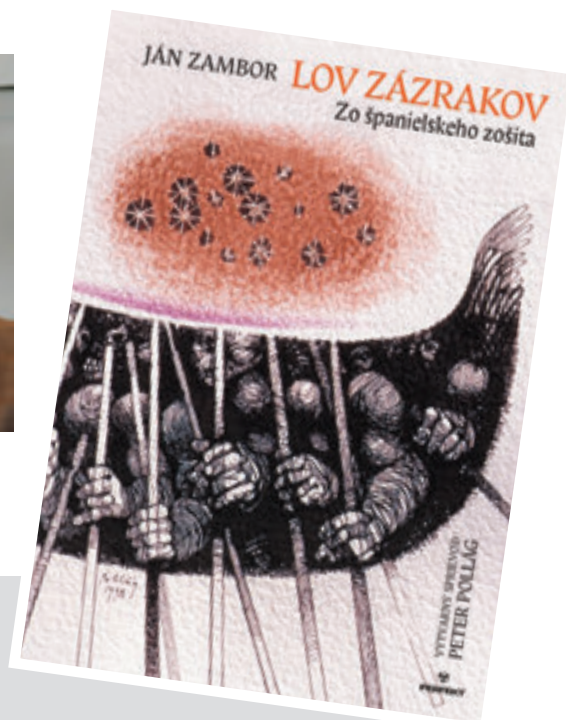


Ján Zambor (9. decembra 1947 v Tušickej Novej Vsi) patrí k popredným a mimoriadne všestranným osobnostiam modernej slovenskej poézie. Jeho literárne dielo predstavuje široký oblúk od pôvodnej tvorby cez literárnu vedu, editorstvo až po knižné preklady. K tomu treba priradiť aj jeho redaktorskú činnosť, či už v literárno-dramatickej redakcii Československého rozhlasu v Košiciach, a neskôr aj pedagogické pôsobenie na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy FFUK v Bratislave a vedeckú činnosť v Ústave svetovej literatúry SAV. Je laureátom niekoľkých literárnych aj spoločenských ocenení (o.i. Cena Jána Holého, Cena Fra Angelica, niekoľko prémie Literárneho fondu atď.)

Zambor sa ako básnik po prvý raz predstavil v roku 1977 zbierkou *Zelený večer* a odvtedy vydal pätnásť básnických zbierok, asi desať literárnovedných kníh (venovaných literárnej teórii i rozboru tvorby popredných slovenských básnikov Ivana Kraska či Miroslava Válka) a viac ako tri desiatky básnických prekladov z ruštiny (Lermontov, Cvetajevova, Pasternak, Puškin, Achmatovová, Chlebnikov atď.) a zo španielčiny (Hernández, Aleixandre, Borges, Manrique, Paz, Darió, Lorca). V roku 2021 vydal bezpochyby najreprezentatívnejší a najfundovanejší výber zo španielskej poézie v slovenčine. Takmer päťstostranová kniha predstavuje slovenskému čitateľovi španielsku poéziu celého tisícročia – od maurskošpanielskej lyrickej poézie cez starú kastílsku ľudovú poéziu po súčasnosť.

Nespomíname túto publikáciu bez súvislosti. Práve záujem o španielsku poéziu a fascinácia jej lyrickou komplexnosťou a výrazovou citlivosťou je totiž fundamentom ostatnej Zamborovej knihy *Lov zázrakov*, ktorej podtitul znie *Zo španielskeho zošita*. Vo svojej podstate je to poeticko-reportážny súhrn Zamborových osobných zážitkov nielen z prekladania španielskej poézie, ale – ako napovedá podtitul knihy – *záznamov, impresií a úvah z jeho početných ciest do Španielska*. Sám autor o tom píše, že jeho básne sú inšpirované španielskym prostredím... a životom a tvorbou či veršami hispánskych básnikov“.

Zambor rozdelil svoju knihu na tri časti s vlastnými názvami – *Byť je byť kompatibilný*, *V blízkosti neznáma* a *S Donom Quijotom*, pričom v tej tretej sa popri prekladoch básní dvoch španielskych básnikov Darióvi a de Unamunovi objavujú aj básne troch ruských autorov s motívom tejto ikonickej posta-



vy španielskej kultúry, ktoré Zambor preložil. V prvej časti sú básne, ktoré autor vydal časopisecky zhruba za ostatné dve desaťročia a sú v istom zmysle prierezom jeho básnických reflexií ciest po Španielsku, v ktorých sa odráža jeho fascinácia kultúrou a kultúrnosťou tejto krajiny, pričom však vidí aj jej odvrátenú tvár (napr. v motívoch bezdomovcov, či v básni o teroristickom útoku separatistov ETA na železničnej stanici Atocha v Madride v roku 2004). Očarenosť krajinou a jej atmosférou neprekrýva básnikovu sociálnu citlivosť, jeho lyrizmus nevytláča jeho videnie zložitosti až protirečivosti reality, nech je ona akokoľvek exotická a v jeho srdci idylická.

V druhej časti knihy *V blízkosti neznáma* sústredil Zambor svoje španielske literárne reportáže, ktorých špecifikom je, že nejde iba o tradične lyrizované záznamy z turistických ciest, ale sú to zväčša autorove postrehy z intelektuálneho prostredia španielskych univerzít, knižníc, galérií či básnických festivalov. To je nesporná originalita týchto Zamborových textov, ktorá ich z kultúrnej kuriozity mení na zovšeobecnenejší intelektuálny obraz krajiny a jej ľudí.

Neobditeľnou súčasťou tejto knihy sú aj ilustrácie, či presnejšie výtvarný sprievod popredného slovenského výtvarníka Petra Polláka, ktoré sú v presnej symbióze s lyricnosťou i reportážnou vecnosťou Zamborových textov. Ak ste ešte v Španielsku neboli, na *love zázrakov* v tejto krajine vám kultivovaná Zamborova kniha môže byť rovnako prameňom poznávania ako zorientovaným kultúrnym sprievodcom.



## Tomáš Forró: SPEV SIRÉN Absynt, 2024

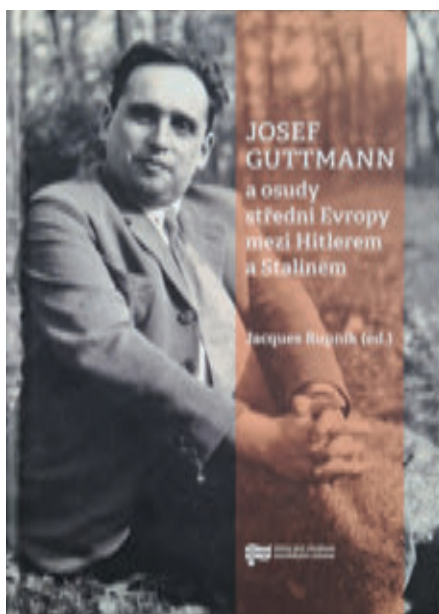


Známy nezávislý slovenský novinár, publicista a reportér Tomáš Forró (1979) sa dlhodobo zaoberá vojnovými konfliktmi a krízovými oblasťami na celom svete, v ostatnej dobe predovšetkým konfliktom na Ukrajine. Výsledkom jeho početných ciest na Ukrajinu bol jeho ohromujúci reportážny román – debut *Donbas, svadobný apartmán v hoteli Vojna*, ktorý sa stretol s mimoriadnym ohlasom, a teraz už aj druhá, objemná kniha z dejiska tohto vojnového konfliktu nazvaná *Spev sirén*.

Forró v tejto knihe pokračuje cestou, ktorú začal prešliapavať vlastne ako prvovezec slovenskej publicisticko-literárnej reportáže. Základom toho je samozrejme jeho bezprostredná osobná skúsenosť, prežívaná v zázemí i priamo na fronte. Výsledkom je monumentálny epický obraz zúriacej vojny na Ukrajine, ktorý má hodnotu nielen ako historický záznam vojnového reporté-

ra, ale preniká aj hlboko do psychosociálneho podložia konfliktu, osvetľujúc krvavú brutalitu boja jedného národa o svoju slobodu a nezávislosť ako existenciálny konflikt dobra so zlom. V tomto zmysle sa vojna na Ukrajine týka vlastne aj nás všetkých a o to je táto kniha dôležitejšia. Na rozdiel od predchádzajúcej knihy, kde opisuje blížiacu sa búrku na osude troch rôznych ľudí, v *Speve sirén* je už vojna v plnom prúde a v reportážnom príbehu vystupuje oveľa viac protagonistov, vojakov i civilov, s ktorými sa na svojich cestách po Ukrajine zoznámil, respektíve ktorých dramatické príbehy si vypočul. Kľúčovým aspektom Forróvých reportáží je ich autenticnosť a to rovnako v zmysle individuálnom i kolektívnom, či ak chcete, sociálnom. Každému príbehu v knihe čitateľ verí, pretože sú až uhrančivo presvedčivé, naplnené smútkom, slzami a žiaľom, v ktorých sa nádej črtá len matne kdesi na vzdialenom horizonte. Druhou prednosťou knihy je, že sa nesnaží obraz vojny na Ukrajine mýtologizovať. Vo svojej vecnosti sa nevyhýba ani kontroverzným, ba priamo negatívnym javom, ku ktorým v takomto boji dochádza. *Spev sirén* je aj preto výnimočne realistickým dielom, presahujúcim svoj reportážny žáner.

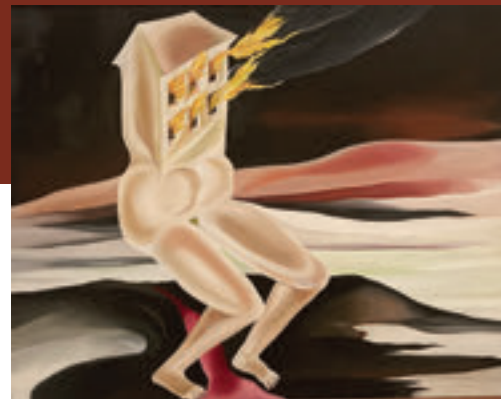
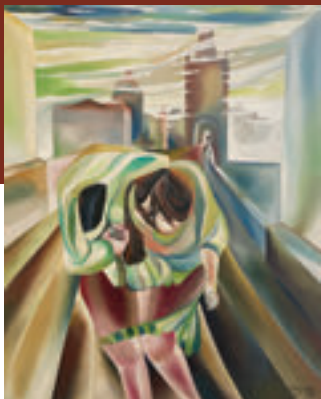
## JOSEF GUTTMANN A OSUDY STŘEDNÍ EVROPY MEZI HITLEREM A STALINEM (zostavil Jacques Rupnik)



Osud Josefa Guttmana, českého ľavicového intelektuála zo začiatku 30. rokov minulého storočia a popredného komunistu, dokonca člena gottwaldovského vedenia strany, je fascinujúcim príbehom človeka, ktorého dospelý život sa začína hlbokým presvedčením o pokrokovosti komunistickej ideológie a končí hlbokým presvedčením o zhubnosti toho istého. Na konci i na začiatku ide vlastne o to isté – o autenticnosť. Devätnásťročný Josef Guttman vášnivo verí v ideály sociálnej spravodlivosti stelesnené v myšlienkach sovietskeho komunizmu, aby v neskorších rokoch s rovnakou kritickou vášnivostou rozobral Stalinovu diktatúru do poslednej skrutky nielen ideologicky, ale aj z hospodárskeho a spoločensko-politického hľadiska.

Súbor Guttmannových textov o povahe komunistického režimu, genocíde a antisemitizme vyšiel v editorskej starostlivosti popredného historika Jacquesa Rupnika v češtine po prvý raz. Ide o unikátne svedectvo premýšľajúceho intelektuála, ktorého štúdie, úvahy, články a postrehy predstavujú nielen fascinujúcu reflexiu historických peripetií osudov strednej Európy medzi Hitlerom a Stalinom, ale svojou hĺbkou a fundovanosťou presahujú tento historický čas. Vďaka tomu nám v súčasnej dobe neznejú ako historická ozvena, ale ako živá analýza tektonických pohybov dramatickej súčasnosti, keď stredná Európa znovu stojí na historickej križovatke čeliac imperialistickej rozpínavosti putinovského Ruska.

Igor Otčenáš, foto: autor a internet 2x



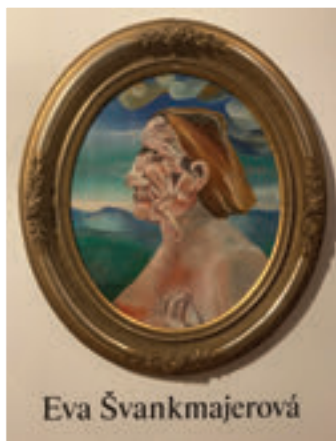
# Vnútorne usporiadanie manželov Švankmajerovcov

**Kutnohorská galéria GASK pripravila pre svojich návštevníkov v období marec až august autorskú výstavu významných reprezentantov českého surrealizmu Evy a Jana Švankmajerovcov pod názvom DISEGNO INTERNO. Výstava venovaná 90. výročiu narodenia Jana Švankmajera predstavuje v celej šírke všetky umelecké oblasti, ktorými sa autor zaoberal od kresieb, koláží, grafiky, umeleckých objektov, textilných experimentov až po filmovú tvorbu. Dielo Evy Švankmajerovej je tu zastúpené najmä maliarskou, kresliarskou a grafickou tvorbou. Ústrednou témou výstavy je podľa kurátora Richarda Druryho tzv. vnútorné usporiadanie, teda umelcovo obrazotvorné chápanie podstaty námetu.**

*Portrét Jana Švankmajera a Evy Švankmajerovej, gvaš na sololite, koniec 90. rokov.*



Jan Švankmajer



Eva Švankmajerová

**J**an Švankmajer sa narodil 4. septembra 1934 v Prahe do rodiny aranžéra výkladov a krajčírky. V rokoch 1950–1954 absolvoval štúdium scénografie na Vyššej škole umeleckého priemyslu u profesora Richarda Landera. Neskôr študoval na Akadémii múzických umení, kde medzi jeho spolužiakov patrili napríklad aj významný slovenský filmový režisér Juraj Herz. Švankmajerovu tvorbu možno rozdeliť do niekoľkých tematických skupín, ktoré sú zároveň aj jeho hlavnými inšpiračnými zdrojmi. Je to rudolfínsky manierizmus, baroková tradícia českých bábkarov, art-brut, erotizmus, ďalej umenie prírodných národov (fetiš), dielo nemeckého maliara Maxa Ernsta alebo tvorba svetových spisovateľov ako Edgar Allan Poe a Lewis Carroll. Ranné kresby Jána Švankmajera boli ovplyvnené tvorbou švajčiarskeho maliara Paula Kleeho, jeho objekty z prvej polovice 60. rokov možno formálne zaradiť k informelu, avšak od konca 60. rokov sa autor už naplno hlási k surrealizmu. Švankmajer ale sám seba za umelca nikdy neoznačoval, lebo surrealizmus vnímal skôr ako životný postoj, než ako umenie. Dokonca odmietol aj titul Zaslúžilý umelec, francúzsky rad Chevalier des arts et des lettres alebo vyznamenanie od prezidenta Václava Havla, pretože považuje štát za zdroj organizovaného násillia, prostriedok útlaku a manipulácie.

**Eva Švankmajerová** sa narodila v období Protektorátu Čiech a Moravy 25. septembra 1940 do meštianskej rodiny v Kostelci nad Černými lesy. V rokoch 1954–1958 študovala na Priemyslovej škole bytovej tvorby u profesorov Václava Markupa a Vladimíra Landu. V rokoch 1958–1962 pokračovala v štúdiu na Bábkarskej katedre Akadémie múzických umení u profesora Richarda Landera. Pre jej tvorbu je typický imaginatívny humor, čerpajúci z prvorepublikových dámskych časopisov, z absurdnosti stalinistickej plagátovej propagandy alebo z negatívnych vplyvov modernej civilizácie na ľudskú bytosť. Jej celoživotnou témou bola ženská emancipácia, s ktorou začala už v rokoch 1968–1969, kedy vytvorila jedny zo svojich najznámejších diel pod názvom **Emancipačný cyklus**. So svojím manželom Janom Švankmajerom sa zoznámili v roku 1960 pri spolupráci na inscenácii *Škrobené hlavy* Divadla masiek. Ešte ten rok sa vzali a od roku 1970 sa obaja stali aktívnymi členmi Surrealistickej skupiny.





Na výstave v galérii GASK návštevníka hneď pri vchode vítajú bizarné portréty oboch hlavných aktérov. Sú dielom Evy Švankmajerovej, rozpoznateľným podľa obnažených ženských figúr, ktoré tvoria obrisy tváre oboch umelcov. Hneď za nimi sa potom už naplno otvára magický svet plný prehistorických monštier zo skamenených hornín, vyblednutých zvieracích kostí, morských mušlí, mineralizovaných skál, lesných šišíek, drevených samorastov a ďalších prírodných materiálov, z ktorých Jan Švankmajer vyrábala svoje objekty a koláže. Výstava núti vnímať priestor všetkými zmyslami, pretože na návštevníka okrem výtvarného prejavu pôsobí aj bohatá zmes prírodných zvukov, obrazových vnemov, literárnych záznamov a filmového premietania priamo na steny galérie. V prvom momente rieši človek dilemu, na čo sa má vlastne sústrediť, ale keď odpojí racionálnu analýzu a nechá sa týmto surreálnym priestorom iba voľne unášať, pocíti ten neuveriteľný nával kreativity, ktorá sa na neho valí zo všetkých strán. Niekedy pôsobia Švankmajerove objekty skôr strašidelne, ako v prípade **Africkej bábk**y (r. 2008), **Zmineralizovaného Jezuliatka** (r. 2013) alebo **Veľkého zvierata** (r. 2023). Inokedy je v jeho diele obsiahnutá jemná irónia a skrytý humor ako v **Lietajúcej stoličke** z filmu *Tichý týždeň v dome* z roku 1969 alebo v **Mineralizovanom Magrittovi**, objekte v tvare topánok, inšpirovanom slávnym belgickým surrealistom z roku 2015. Najmonumentálnejším dielom celej výstavy je drevené **Bábkové divadlo** z filmu **Lekcia Faust**, ktorý v roku 1994 získal cenu na Medzinárodnom filmovom festivale v Karlových Varoch. A asi najznámejšou drevenou bábkou je **Otesánek** z rovnomeného Švankmajerovho filmu podľa knihy rozprávok Karla Jaromíra Erbena, ktorý bol v roku 2002 ocenený až desiatimi Českými levmi. Obrazy Evy Švankmajerovej zaujmú na prvý pohľad svojou špecifickou farebnosťou s prevahou odtieňov modrej, tmavozelenej a karmínovej, ktoré

dáva do kontrastu s telovou farbou ľudských postáv. Hneď na začiatku expozície je umiestnený pravdepodobne jeden z jej najznámejších olejov s názvom **Opice Alki** z roku 1966, pripomínajúci ženskú a mužskú figúru, pravdepodobne inšpirovanú vzájomným vzťahom oboch manželov, dotvorenú opičími chvostmi. K téme nerovnosti vo vzťahu medzi mužom a ženou sa maliarka vracia viackrát, napríklad **Portrétom** slávneho holandského maliara **Rembrandta van Ryna** a jeho menej známej manželky **Saskie Rembrandtovej van Rynovej** z rokov 1969–70. Osemdesiate roky sú na výstave zastúpené dielami ako **Desiaty dom** alebo **Paracelsov kabát** z roku 1983, kde je figuratívna téma, zrejme pod vplyvom doby potlačená na úkor abstraktných objektov bez kontúr, ktoré by pripomínali ľudské tváre. Naopak v deväťdesiatych rokoch sa ľudské figúry do obrazov Evy Švankmajerovej, ako napríklad **Ďakovačka**, **Krásny sloh** alebo **Ach tie ozónové diery** z rokov 1993–95, naplno vracajú, avšak už nie sú dominantným prvkom, ale skôr iba doplnkom celkového výjavu. Z jej neskoršej tvorby pochádza **cyklus obrazov Mutus Liber**, ktorý vznikal postupne v rokoch 1997–2004, teda tesne pred autorkiným úmrtím v októbri roku 2005. Ale aj napriek tomuto predčasnému odchodu dokázali manželia Švankmajerovci vytvoriť jeden z najkreatívnejších párov v československom výtvarnom, divadelnom a filmovom kontexte a výstava v Kutnej Hore je toho zrejším dôkazom.

Text a foto: *Vladimír Dubeň*



Jan Švankmajer,  
*Veľké zvierata*, objekt,  
rok 2000

# Na ružovom poli... sme sa stretli

Myšlienka výstavy v Rosenfeldovom paláci v Žiline sa zrodila v galérii Ambroze v Nitrianskych Sučanoch v septembri 2022. Zoznámili sme sa so skvelým grafikom, architektom Pavlom Chomom, ktorý je „otcom“ projektu pod názvom Rosenfeldov palác. Pri mojej návšteve ma sprevádzal priestorom a ja som bola striedavo nadšená a striedavo vylákaná, z veľkosti a veľkoleposti. Pre lepšie pochopenie odcitujem text z webovej stránky Rosenfeldu.



Mestský palác, pomenovaný podľa majiteľa, žilinského bankára Ignáca Rosenfelda, sa nachádza v historickom centre Žiliny, neďaleko hlavných námestí. Bol postavený v r. 1907 podľa architekta M. Rautera. Je jednou z najkrajších pamiatok v meste a najväčšou kultúrnou pamiatkou v majetku mesta (vyhlásená bola v r. 2009). Zachoval sa takmer v pôvodnom stave s mnohými umelecko-remeselnými detailmi, akými sú napríklad okenné a dverné výplne s ozdobnými kovovými mrežami, drevené obklady stien, štukatérska výzdoba interiérov, pôvodné svietidlá, vitražové lepané sklá okien, monumentálne hlavné schodisko s mramorovým zábradlím, kovové zábradlie zadného schodiska, ale aj kovaný plot s hlavnou bránou. Okrem pamiatkových, umeleckých, výtvarných a architektonických hodnôt je hodnotný i z hľadiska ucelenosti diela a spoločenského významu. Svojím významom prekračuje hranice Slovenska. V minulosti bol obytným domom, sídlom viacerých bánk (do konca 50. rokov), potom v budove zriadili Pioniersky dom, neskôr Okresný dom pionierov a mládeže a Centrum voľného času Spektrum. Od 30. rokov minulého storočia mal v budove svoj úrad žilinský verejný notár Ladislav Nádaši, syn spisovateľa Nádaši-Jégeho.

<https://rosenfeldovpalac.sk/z-historie/>

Museli sme všetky tri v sebe spracovať atmosféru, ktorou nás výstavný priestor oslovil a začal onen bežný kolotoč zvaný „výstava.“ Nie je to len to, že človek je autorom, ale musí výstavu pomenovať, uviesť do súvislostí a pripraviť sa na adjustáciu. Pri voľbe názvu







nakoniec rozhodlo, že Zuzana je nemčinárka a navrhla preložiť Rosen – ružový a feld – pole, takže vzniklo **Na ružovom poli...** sa stretneme. Stretli sme sa a zažili dni inštalácie a spoluprácu s nesmierne iskrivým človekom, pretože Pavel Choma okrem toho, že je fenomenálny tvorca knižných úprav, je aj filozof vizuálnych kontextov týkajúcich sa inštalácie. Bolo to inšpirujúce.

Koncept výstavy je postavený na duchovnom prepojení nás autoriek. Všetky tri sme študovali na Strednej škole umeleckého priemyslu v Bratislave v rokoch 1981–1985 odbor keramika. Máme teda spoločnú technologicko-estetickú východiskovú pozíciu, preto aj keď každá z inštalácií je svojbytná, výstava má jednotiacu poetickú líniu.

**Daniela Kosová Šuteková** na výstave *Na ružovom poli* prezentuje porcelán, textil a maľbu. Vyjadrovacím jazykom Daniely sú základné geometrické prvky – kruh, štvorec a čiara. Používa ich vo všetkých technikách, ktoré sú jej doménou. Už v počiatku nápadu dizajnových artefaktov je prítomné vedomie kontextu. Nevystavuje porcelán ako jednotlivé kusy, ale buduje prostredie. Osídlený priestor.

Inštalácia výstavy má názov *Skrytý pôvab každodennosti*. Artefakty sú: porcelán, arttex a maľba.

**Zuzana Mojžišová Cigánová** na výstave *Na ružovom poli* vystavuje cyklus pod názvom *Múzeum chimér*. Chiméra v tomto prípade nie je bájnym netvorom, ale chiméra ako vidina, zdanie, prelud alebo klam. Kolekcia vystavených artefaktov zahŕňa tapisérie tvorené technikou arttex a papierové objekty. Zuzanine artprotisy sú často záznamom okamihu, niekedy doslova detailom, v ktorom sa ocítame v strede príbehov. Čo bolo predtým a čo bude potom, je už na citlivom vnímaní diváka. Svoje plastiky modeluje a vrství z papiera. Tento nesoehársky materiál odкрýva krehkosť vonkajšej formy a akcentuje hĺbku a vážnosť vnútorného priestoru.

**Dominika Sládková Paštéková** na výstave prezentuje cyklus veľkoplošných ilustrácií ku knihe Michaila Bulgakova *Majster a Margaréta*, ktoré vytvorila k pripravovanej komiksovej verzii. Ide o maľbu akvarelom, realistické zobrazenie skutočnosti so snovými, abstrahujúcimi prvkami. V súčasnom momente je zmapovaný dej v súvislosti s prostredím. Zatiaľ nie sú rozpracované obrazy na základe scenára, ktoré zachytávajú konkrétne epizodické udalosti. Inštalácia má názov *Príbeh Majstra a jeho Margaréty*.

Text a foto: *Dominika Sládková Paštéková*







# JAROSLAVA TRSTENSKÁ



Umenie je súčasťou sveta, s nespočtým množstvom vývojových smerov. Stále je v pohybe, stále sa mení. Často je samotným tvorcom zmeny. Je krásne ho vnímať a i vďaka nemu formovať vlastnú existenciu.

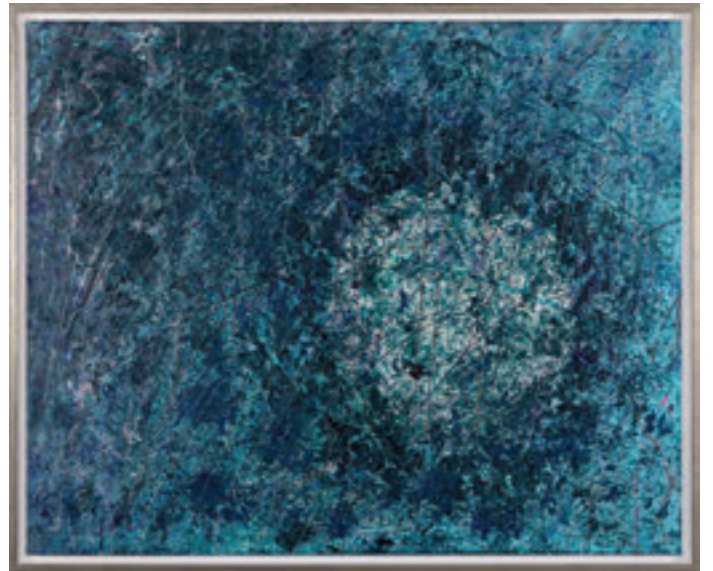
Už desaťročia sledujem snahu i ambície ľudí, ktorým je blízka niektorá z umeleckých disciplín, a práve ňou sa snažia predviesť, ako vnímajú svet. Spoznávam snaženie jedincov vyjadriť nevysloviteľné. Namaľovať vlastný svet z osobnej perspektívy. Nezávisle od rokov, foriem školenia či jeho znalostí. A teším sa z úspechov tých tvorcov, ktorí to dokážu. Najmä v abstraktnom prejave, v tom, ktorý dáva divákovi slobodu i radosť.

Maliarska cesta, ktorú začala Jaroslava Trstenská, je charakterizovaná abstraktným expresionizmom. Charakter a istota jej autentického rukopisu sú čoraz zreteľnejšie. Skúsená dáma, bohatá na poznanie a veľkorysosť, maľuje obrazy s čarom farebne tvarového zážitku, ale i hľadania. Jej nová tvorba je príjemným prekvapením najmä v originalite lineárneho uplatnenia. Páči sa mi, ako pracuje s farbou. Analyzuje ju a následne esteticky tvorí vždy nové pôsobivé štruktúry. V nich vznikajú prvky archetypov i myšlienky, v ktorých napriek abstraktnému podkladu možno nájsť konkrétny význam. /Križ, stromy, oheň.../ Na pôsobivo spracovanej farebnej ploche vie umiestniť detail, náznak pierka či listu a u diváka automaticky vznikajú rôzne asociácie. Inšpiratívne sú jej pohľady do večnosti, akési okná do iných svetov. Príbeh s množstvom existencialistických detailov sa odvíja celým jej dielom.

Jej sľubný rozbeh a živý vývoj sú hodnotným prekvapením pre diváka. V autorkinom bratislavskom ateliéry vzniká tvorba s dobrou perspektívou.

*Luboslav Moza*  
Foto: *archív autora*









Váh, foto: Kúpele Nimnica



Rajecké Teplice, park, foto: Jiří Nosek

# SLOVENSKO velmoc termálních pramenů

**Když jsme před mnoha lety cestovali do Maďarska – jedné z mála zemí, kam se dalo cestovat volně – doporučili nám návštěvu Széchenyiho lázní v Budapešti. Termální voda mne nadchla, a tak jsem potom využil každé vzácné příležitosti, abych si takovou slast zopakoval.**

**B**ěhem let jsme s manželkou začali objevovat dopravně přístupnější místa s termály na Slovensku. Rejstřík navštívených lázní a koupališť se postupně rozšiřoval o krátkodobé relaxační pobyty v Piešťanech, Turčianských Teplicích, Rajeckých Teplicích... Ty poslední jsou cílem mnoha návštěvníků z České republiky díky blízkosti hranice. Někteří hosté, pravda, trochu kritizují stylizované antické sochy Afrodity jako nepřilíh vkusné, ale nic to nemění na příjemném prostředí a dobrých službách. Docela nedávno jsem „objevil“ lázně Nimnica blízko Púchova, tedy místo rovněž dopravně

dobře dostupné i českým hostům. Kouzelná krajina v údolí obklopeném horami a s výhledem na vodní hladinu navozuje od prvního okamžiku pocit pohody; atmosféra sympatických lázní s výbornými službami to vše umocňuje. Jde o nejmladší lázně na Slovensku, termální pramen byl objeven v 50. letech 20. století při stavbě Přehrady mládeže na Váhu. Nemohu se nezmínit ani o lázních Číž (toto místo ani mnozí Slováci nedokáží zařadit) na jižním Slovensku blízko maďarských hranic – v tomto případě nejde sice o „kúpele“ termální, ale s příjemnou jodovou minerální vodou. Místo přitahuje klidem, je jakoby vzdálené od civilizace; seznámil jsem se s manželskou dvojicí Slováků žijících ve Francii, kteří se na dalekou cestu sem pravidelně vypravují.

## JAK JE TO S TOU VELMOCÍ

Slovensko má řadu míst, kde termální voda léčí ve zdravotnických zařízeních: na svou chorobu si najde každý vhodné lázně, ale i pro mladé a zdravé je lázeňský pobyt skvělou prevencí. Na mnoha místech lákají návštěvníky termály ke koupání; i v Česku jsou známa koupaliště či aquaparky Bešeňová, Patince, Kováčová, Podhájska, Vincov les, Dunajská Streda, Velký Meder a mnoho, mnoho dalších. Velký aquapark Tatralandia v Liptovském Mikuláši využívají i návštěvníci Nízkých Tater, z Vysokých Tater je to coby kamenem dohodil do podobného zařízení v Popradu. K dosud obecně méně známým místům patří třeba Diakovce, Nesvady, Malé Bielice, Sklené Teplice, Lúčky kúpele na Liptově – ať se neurazí ta místa, která jsem vynechal. O zemi rozsahem ne tak zase veliké se dá říci to, co o ropných velmocech, kde prý vytryskne ropa všude tam, kde se kopne – v tomto případě to platí o termálních pramenech.

## NĚKTERÉ VLASTNÍ DOJMY

Skvělé dojmy mám z krátkého pobytu (bohužel ještě předčasně ukončeného pro nemoc) před léty ve Štúrovu. Ze zdejšího ubytovacího objektu můžete večer při sklence dobrého slovenského vína z kavárny pozorovat kouzelnou osvětlenou baziliku na protějším břehu Dunaje v Ostrihomi. Při návštěvě Komárna si lze zaplavat v termálním bazénu na slovenské straně a také v blízkém maďarském Komárom, ochutnat něco typického z obou kuchyní, v případě maďarském si připít barack pálinkou, kterou v Česku nedostanete skoro nikde – bohužel stejně jako skvělou slovenskou borovičku.

Téměř ve všech zmíněných střediscích či letoviscích lze často slyšet i češtinu. Česko je bohužel o toto bohatství tak trochu ochuzeno – sám vím vlastně jen o Karlových Varech, Pásohlávkách a Velkých Losinách na Moravě. Můžeme tedy přátelům ze Slovenska jenom pográtulovat k jejich bohatství, které z jejich země dělá opravdovou velmoc termálních pramenů.

*Petr Kuneš*



# Ptáci roku 2024 v Česku a na Slovensku

Letos bylo čekání na opeřence roku disproporční. Česká společnost ornitologická (ČSO) ptáka roku stihla vyhlásit ještě loni v prosinci, aby se rehkovi domácímu (žltochvost domový) mohla věnovat pozornost co nejdříve. Zatímco Slovenská ornitologická spoločnosť (SOS) si s vyhlášením dala na čas, jelikož až do konce dubna čekala na přilet vybrané poštolky rudonohé (sokol kobcovitý) z afrických zimovišť. Oba letošní ptáci roku jsou šediví a zesponu trochu rezaví.

## SYSLOVSKÉ POLIA

Než představím oba ptáky roku a významné události na poli ptačích hodiniek, dám prostor milé zprávě z nenápadného trojzemí, u něž se setkávají slovenské, rakouské a maďarské hranice. Na území bratislavských městských částí Jarovce, Rusovce, Čunovo se rozprostírá ptačí oblast Sysľovské polia. Na nově vysazeném stromě tam zpozorovali u nás velmi vzácného luňce šedého (*luniak sivý*), malého jestřábovitého ptáka s výrazně rudým zbarvením očí. Luněc je stylem lovu podobný poštolkám. Území Sysľovských polí, kromě toho, že je významným zimovištěm hus, je chráněno zejména kvůli výskytu dropa velkého (*drop fúzatý*) a poštolky rudonohé (*sokol kobcovitý*). Na českém území je hnízdění poštolky rudonohé vzácností a s jedinou výjimkou nebylo do minulého roku desítky let spatřeno. Ačkoliv je ohroženým druhem, na Slovensku je v průběhu migrace k vidění, navíc tu a tam zahnízdí. Právě tento méně známý druh poštolky se stal slovenským „vtákom roka“.

## PTAČÍ HODINKY

Letos poprvé i Slovenská ornitologická spoločnosť (SOS) začátkem ledna vyhlásila vlastní „Vtáčiu hodinku – program sčítania vtáctva na zimných krmidlách“. Do slovenské ptačí hodinky se zapojilo více než 2 000 lidí, což ji činí nejpopulárnějším ornitologickým programem občanské vědy na Slovensku. Nepřekvapí, že byla nejpočetněji pozorovaným ptákem sýkora koňadra (*sýkora veľká*), která se v české ptačí hodině stejně umístila už poštěsté. V Česku se zapojilo přes 35 tisíc lidí a pozorovali více než 792 tisíc ptáků, což je dosud nejvíce.

## PTÁCI ROKU

Českým ptákem letošního roku je rehek domácí (*žltochvost domový*). Původně byl spíše vysokohorským druhem, ale postupně se začal stahovat i k lidským obydlím. Umí žít na Sněžce, na Roháčích, u paneláku i v maštali někde v údolí. V posledních letech v nich ale nejen nezřídka zahnízdí, ale

Horní Tanvald – Na Salaši, 2021



Piešťany – pobled na Váb a Lido z Kúpeľného ostrova, 2022





Rebek domácí



Poštolka rudonohá

už i přezimuje. Není nijak zvlášť ohrožený – pozornost se mu věnuje překvapivě proto, že se mu docela dobře daří. Zároveň se ale v jeho chování podle ornitologů odrážejí změny teploty, a tomu je pozornost potřeba věnovat. Samec i samice mají výrazně rezavý ocas, jinak je samice méně výrazná svou jednolitou šedí, zatímco samec má černé kolem očí i pod zobákem. Prý proto se lidově rehkovi říká kominíček. Jeho latinské označení (*Phoenicurus ochruros*) zase odkazuje na zbarvení ocasu, stejně jako slovenský název *žltouchvost*. Jen je zvláštní, že se škála pojmenování vine od světle žluté, okrové (*okhros*) až po karmínovou (*phoenix*), u níž si musíme představit poslední odstíny večerních červánků, které se starověkým Féničanům povedlo napodobovat barvivem z ulit mořských plžů. Když dojde hmyz, tak v zimě mají prý rehkové moc rádi psí víno.

Slovenským „vtákom roka“ je poštolka rudonohá (*sokol kobcovitý*, někdy také *sokol červenonohý*, *pustovka kobcovitá*). Před ani ne deseti lety se zdálo, že na Slovensku vyhynula, ale v nedávné době začala být častěji k vidění ve výše zmíněné příhraniční lokalitě. Stavění hnízd tyto poštolky nemají ve zvyku, prý často recyklují hnízda krkavcovitých anebo využí-

vají budky. Těch se díky slovensko-maďarskému projektu *LIFE Steppe on border* na Syslovských polích instalovalo více než 200. V souvislosti s tímto ptákem roku se slovenští ornitologové pokoušejí přetvořit více než sto hektarů monokulturních polí na pestré porosty travin a bylin.

## PTAČÍ ZPRÁVY

Jednou z čerstvých červnových zpráv je, že Rada EU s konečnou platností schválila Nařízení na obnovu přírody. Podle ornitologů to je přínosem nejen pro udržování ptačích lokalit či parků, které ČSO s finanční pomocí dárců buduje už od roku 2006. Ředitel ČSO Zdeněk Vermouzek v tiskové zprávě upozorňuje, že je to vůbec poprvé, co se součástí právního řádu stává povinnost obnovovat přírodu. Mám tendenci dodat, že často jde vůbec o nechání přírody, aby se obnovovala. Důležité je také odstraňování nežádoucích lidských zásahů do krajiny, jako jsou příliš narovnaná koryta toků, v důsledku kterých se na mnoha místech zbytečně vytratilo meandrování. Dalším příkladem může být obnova remízků a stromořadí u orné půdy a jiné způsoby napomáhání vzniku biodiverzity a udržení vody v krajině.

Novou zprávou také je, že velkolepé publikaci *Pražské ptactvo 1800–2020* Veleslava Wahla se po Ceně Josefa Hlávky za vědeckou literaturu za rok 2023 dostalo druhé pocty oceněním Nejkrásnější česká kniha roku. Veoslav Wahl byl významný ornitolog a bojovník proti totalitním režimům, kterého českoslovenští komunisté v červnu roku 1950 popravili. Nakladatelství Revolver revue spolu s ČSO vyhovělo jeho poslednímu přání, aby kniha byla později doplněna a znovu vydána. Stala se tak mimořádným srovnávacím materiálem chování ptáků ve městě do roku 1944 a nyní v novém vydání do roku 2020. A má i krásné ilustrace!

Text a foto: Alexandra Brocková

## HLAVNÍ ZDROJE:

- *Pták roku 2024: rehek domácí*. ČSO/Birdlife, Věra Sychrová, 5. 12. 2023. [Dostupné z <https://www.birdlife.cz/ptak-roku-2024-rehek-domaci/>]
- *Přelomové nařízení na obnovu evropské přírody po měsících vyjednávání schválila Rada ENVI. Na přijetí se zásadně podílela i Česká republika*. Veronika Krejčí & Tiskové oddělení MŽP, 17. 6. 2024. [Dostupné z: [https://www.mzp.cz/cz/news\\_20240617\\_Prelomove-narizeni-na-obnovu-evropske-prirody-po-mesicich-vyjednavani-schvalila-Rada-ENVI-Na-prijeti-se-zasadne-podilela-i-Ceska-republika](https://www.mzp.cz/cz/news_20240617_Prelomove-narizeni-na-obnovu-evropske-prirody-po-mesicich-vyjednavani-schvalila-Rada-ENVI-Na-prijeti-se-zasadne-podilela-i-Ceska-republika)]
- *Rada EU schválila s konečnou platností Nařízení na obnovu přírody*. ČSO/Birdlife, 17. 6. 2024. [Dostupné z: <https://www.birdlife.cz/rada-eu-schvalila-s-konecnou-platnosti-narizeni-na-obnovu-prirody/>]
- *Vták roka, sokol kobcovitý, sa vrátil z Afriky na Slovensko*. SOS/Birdlife Slovensko, 30. 4. 2024. [Dostupné z: <http://vtaky.sk/press/show/302>]

## ILUSTRACE PTÁKŮ:

- Rehek domácí – Dresser, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons [[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Phoenicurus\\_ochruros\\_gibraltariensis\\_Dresser.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Phoenicurus_ochruros_gibraltariensis_Dresser.jpg)]
- Poštolka rudonohá – Archibald Thorburn, Public domain, via Wikimedia Commons [[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coloured\\_figures\\_of\\_the\\_birds\\_of\\_the\\_British\\_Islands\\_-\\_issued\\_by\\_Lord\\_Lilford\\_\(6028615025\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coloured_figures_of_the_birds_of_the_British_Islands_-_issued_by_Lord_Lilford_(6028615025).jpg)]



# Bajka o ledňáčkovi a strace

Alexandra Brocková

**K**dyž chce Pražan vyprat prádlo, už dávno nechodí k břehům Vltavy. Ani k očištné koupeli už řeka neláká. Ačkoliv ve Žlutých lázních, podivně honosně pojmenovaném místě, se ve Vltavě máčejí otužilci a také plavci, odůvodněně s kolíčky na nosech podobně jako na přilehlé plovárně. Pražské lázně svou renesancí nezažily a patrně je ani v nejbližší době nečeká. Karlovy Lázně slouží jako lákadlo pro zahraniční turisty středního věku v podobě roztodivných klubů, a stejně, ale o zničení hůř, skončily i lázně na Žižkově, které dávno chátrají. V okolí městských ostrovů je k vidění sbírka nafouklých krys a na Vltavě v mezentrií se poslední dobou často objevují pěnové skvrny. Někteří se domnívají, že jsou to pivní zbytky, které po večerech vypouští smíchovský pivovar. Ale to je představa spíš romantická. Na pískovcově černé mostecké bráně tomu všemu strnule přihlíží václavský ledňáček zachumlaný do poslední původní lázeňské točenice v Praze.

Do interiéru Masarykova nádraží hledí jedno malé okénko, které kdosi pravidelně zdobí krásnými truhlíky s květenou. Když přijde období muškátů, přiláká to straku, která z nich začne zobat, a proto na ni paní začne špačkovat „ty potvoro muškátová“, jak už má ve zvyku. Jenomže straka si nemůže pomoci, poněvadž ty muškáty tak krásně domácky voní, jako máloco v širém okolí Masarykova nádraží. Jen co paní



Originál na ručním papíře byl věnován příteli Josefu F. Vedličovi

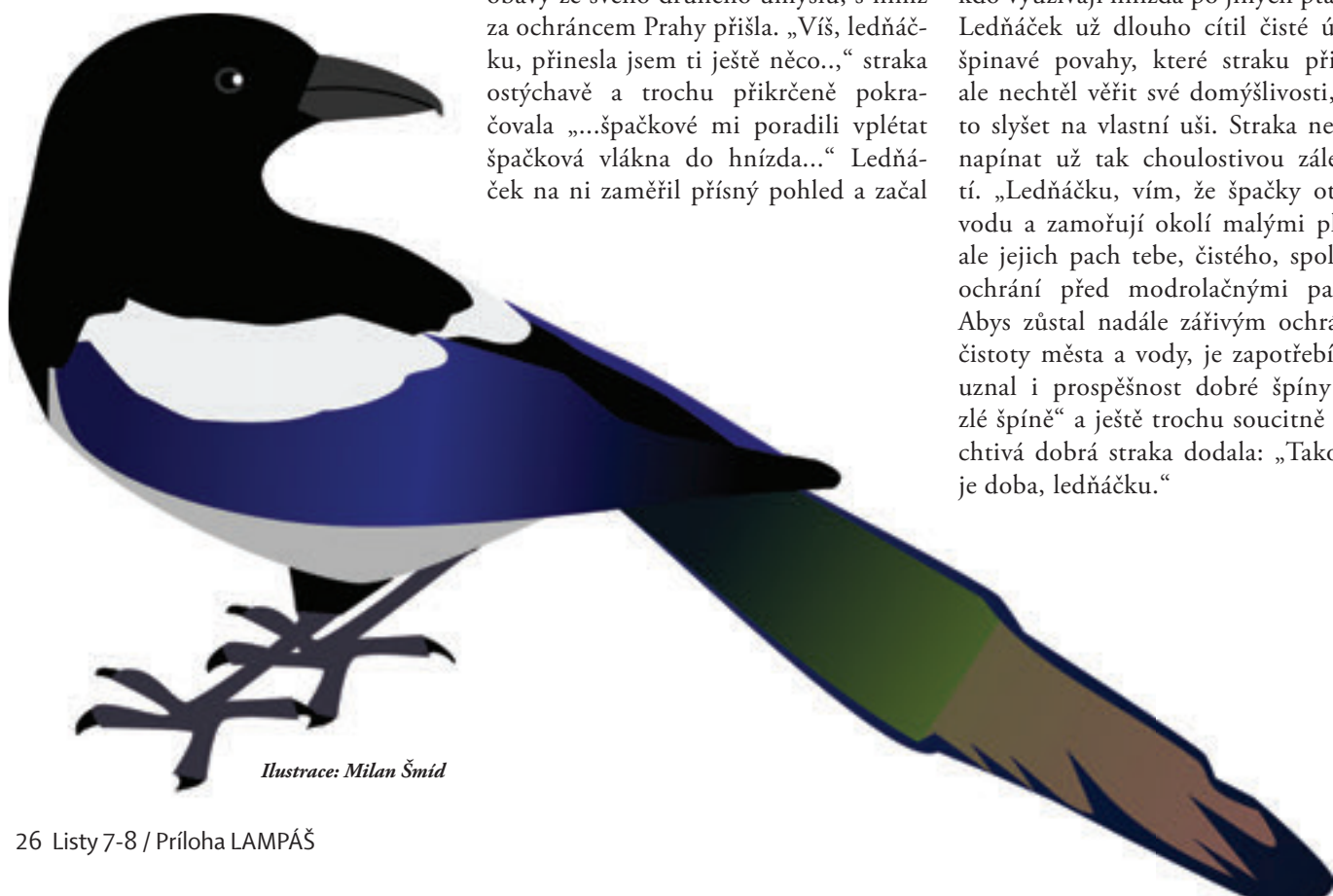
muškáty vystrčila z okénka do vestibulu, straka je šla přivítat. Zrovna v okolí nádraží sbírala cizokrajné nedopalky, špačky s barevným ornamentálním lemováním, které se jen tak někde nevidí. Pak se zobákem plným špačků rychle uškubla muškátový květ a pelášila k vodě. Věděla, že čistotného ledňáčka jeho okolí trápí a sžírá se na věži, z níž musí hlídat špinavou Vltavu a most, často přeplněný zdivočelými skupinkami lidí. Kdyby most nehlídal, podle prastaré věštby by hrozilo překročení míry špinavosti, všemožný prach by se přestal rozkládat a rozfoukávat a město by od centra začalo černat jako bolavá končetina.

Blížil se čas hnízdění a straka chtěla být nenápadnému ochránci města alespoň trochu užitečná. Dosud ho, pokaždé neúspěšně, chtěla potěšit různými lesklými cetkami, plíšky, papírky a konfetami, ale ledňáček ji zdvořile odmítal s tím, že nemůže kolem sebe shromažďovat líbivý ani prostě pěkný nepořá-

dek. Řekl jí, že nejjasnějším darem je pro něj čistá řeka a na ní odraz čistých nebes, nočních i denních. Straka věděla, že s tím tolik nezmůže a může jen pokračovat ve svém postupném vyzobávání lesklých a barevných nečistot a pak bedlivě hlídat, aby jí je vítr zase nerozfoukal, hlavně ne do vody, jak jí už tolikrát kladl na srdce ledňáček.

„Ledňáčku, nesu ti voňavý květ. To nejčistější, co jsem na nádraží našla.“ Ledňáček se velmi potěšil, protože květ pronikavě voněl přicházejícím létem. Jeho točenice už byla dost pošpiněná a stále ještě nenadešel čas, kdy by ji v řece mohl vyprat. „Vím, ledňáčku, že tvá točenice je už hodně zašlá a šedá, snad ti ji muškát trochu provoní.“ „Ach, strako, kolik let už jsem ji nemohl očistit ve Vltavě, kolik letících lahví rozdo-  
váděných ostrovanů mi ji už pocákal, kolik neopatrných racků pokálelo, kolik mých slz ji posolilo a kolik prachu zaprášilo. Bojím se, že moje točenice už dlouho nevydrží a bez ní ani já ne.“ Po ledňáčkově promluvě začala mít straka obavy ze svého druhého úmyslu, s nímž za ochráncem Prahy přišla. „Víš, ledňáčku, přinesla jsem ti ještě něco..“ straka ostýchavě a trochu příkře pokračovala „...špačkové mi poradili vplétat špačková vlákna do hnízda...“ Ledňáček na ni zaměřil přísný pohled a začal

se vytáčet ze své pošpiněné točenice. „Strako...“ a to byl začátek i konec jasného nedorozumění. Straka začala před ledňáčka vyplivovat různé vzorované nedopalky, čínské červené zdobené zlatem a zelenými lístečky, ruské potažené zlatem celé, dámské hravé velikosti slim potažené třpytkami, dětské jihoasijské s emotikony, leopardí pro tygří ženy a hadí s lesklými šupinami... Ledňáčka přecházelo pobouření a přepadala ho širokospektrální úzkost. „V tomto špinavém městě se i ty, ochránce jeho čistoty, musíš chránit,“ pravila straka o trochu sebevědoměji. „Věř mi, ledňáčku, my, kdo máme zářivě modrá pírka, neunikneme závisti vybledlých koňader ani vypelichaným paběrkovatelům, kterým chybí většina drápků. A stejně tak neunikneme ani modrolačným parazitům.“ Ledňáček zpozorněl, protože dosud se před strakou snažil skrývat, že jej modrolační paraziti už o několik peříček připravili. „Špačci se proti nim chrání způsobem, který vím, že ti nebude po chuti, ale spolehlivě ochrání i ty, kdo využívají hnízda po jiných ptáčích.“ Ledňáček už dlouho cítil čisté úmysly špinavé povahy, které straku přivedly, ale nechtěl věřit své domyšlivosti, chtěl to slyšet na vlastní uši. Straka nechtěla napínat už tak choulostivou záležitost. „Ledňáčku, vím, že špačky otravují vodu a zamořují okolí malými plástky, ale jejich pach tebe, čistého, spolehlivě ochrání před modrolačnými parazity. Abys zůstal nadále zářivým ochráncem čistoty města a vody, je zapotřebí, abys uznal i prospěšnost dobré špíny proti zlé špíně“ a ještě trochu soucitně leskučtivá dobrá straka dodala: „Taková už je doba, ledňáčku.“



Ilustrace: Milan Šmíd



# Umelecké zákutia Bratislavy

Leto prišlo v plnej sile a teploty už aj v Bratislave presahujú tridsiatky. Rozohriate betónové more je až-až neúnosné a človek dychtí po chládzku a to čo v možno najpríjemnejšom prostredí. Bratislava nezaostáva v kultúrnom dianí európskeho štandardu a aj v lete ponúka veľa zaujímavých podujatí – výstav, autorských čítaní alebo koncertov. Niektoré z pôvabných miest tohoto diania predstavíme na trase jednej nedeľnej prechádzky.

## MÚZEUM MESTA BRATISLAVY (Stará radnica)

Nenápadný vchod na nádvorí známej budovy s charakteristicky farebnou dlaždicovou strechou ukrýva dočasnú výstavu *Dlaždice Bratislavy a umenie nápodoby*. Pripravilo ju občianske združenie Čierne diery na základe rovnomennej už publikovanej knihy. Hrubé steny bývalej Staršej radnice poskytujú kludný, nerušený a hlavne príjemne chladný zážitok. Prvá časť výstavy predstavuje a znovu objavuje doposiaľ verejnosti skryté dlaždice z bytových chodieb z polovice 19. až z polovice 20. storočia najmä zo širšieho centra Bratislavy, ktoré zmapovali výskumníčka Julia Itin a fotograf Štefan Cipár. Rôznorodosť dlaždíc poukazuje na kultúrne vplyvy zo západu, ale aj z ďalekého východu. Je vidno, že až v 70. rokoch 19. storočia dokázali výrobcovia z rakúsko-uhorských tovární, napríklad z českého Rakovníka alebo z Hornej Břízy, konkurovať dlaždicám dovážaným najmä z Nemecka. V druhej časti výstavy upútajú najrozmanitejšie dekoračné prvky zo zbierok Prírodovedného múzea SNM a úžitkové umenie, napríklad morská korytnačka kareta pravá alebo váza Fortuna zo známej maďarskej porcelánky Zsolnay. Nechýba stručný exkurz do používaných materiálov a techník. Tretia a záverečná časť prechádza až do súčasnosti, kde sú dve multimediálne diela Jany Hojstričovej a Ota Hudeca. Výstava bude dostupná do 13. októbra 2024.



Mirbachov palác, Galéria mesta Bratislavy

## MIRBACHOV PALÁC (Františkánske námestie 11)

Stačí pár krokov cez Františkánske námestie a dostaneme sa pred rokokový klenot Bratislavy, Mirbachov palác. Krásny interiér dvojposchodovej budovy patrí pod správu Galérie mesta Bratislavy a prináša množstvo výstav. Stálkami sú zbierka stredo-európskeho barokového maliarstva a dve miestnosti, ktoré sú od podlahy až po plafón pokryté vzácnymi grafickými listami vsadenými do dreveného obloženia. Novo rekonštruované podkrovie sa využíva na koncerty a performance. Nepatrilo by sa nezmieniť príjemnú novo otvorenú kaviareň Emil, z ktorej je výhľad na fontánu v nádvorí paláca. Fontána so súsoším *Tritón a nymfa* je dielom bratislavského sochára Viktora Oskara Tilgnera.

## RÓMEROV DOM (Zámočnícka 10)

Ďalšia možnosť občerstvenia – veľmi často aj literárneho – je len na skok od Mirbachovho paláca v rodnom dome významného vedca a polyhistora Františka Rómera. Literárna kaviareň s nádherným nádvorím väčšinou poskytuje priestor literárnym predstaveniam, autorským čítaniam, uvedeniam kníh a taktiež koncertom. V priestoroch Rómerovho domu sídli napríklad literárny klub.sk, mesačník Kapitál alebo vydavateľstvo Brak, čo sú väčšinou usporiadatelia týchto akcií. Doposiaľ zmienené miesta sa v minulých rokoch konečne stali neoddeliteľnou súčasťou bratislavských kultúrnych podujatí a je medzi nimi fungujúca spolupráca.



Stará radnica, Výstavná sieň, Múzeum mesta Bratislavy



Primaciálne námestie

## STARÁ TRŽNICA (Námestie SNP 25/Námestie Nežnej revolúcie)

Takisto je s centrom spojená aj Stará tržnica na Námestí Nežnej revolúcie, ktoré je od roku 2019 samostatne nazvanou niekdajšou časťou Námestia SNP. V dnešnej dobe patrí medzi najdôležitejšie stretávacie miesta Bratislavčanov. Cez týždeň sa tu dejú konferencie a slávnostné večery. Každú sobotu sa interiér premení na farmársky trh, ktorý aj naďalej poskytuje stretávacie spoločenské miesto, kde si môžeme kúpiť napríklad vajíčka zo Žitného ostrova, ale aj lokše od moravských hraníc. Od konca júna do 30. augusta 2024 je tu aj doslova „prevetraná“ výstava *Bublíny*. Lousy Auber do Tržnice megalomanským spôsobom vnáša aktuálne témy, a to za pomoci troch teplovzdušných balónov zošitých do jedného. Slúžia ako „symboly spojenia, krehkosti, spolupráce a rozmanitosti“. Melancholická hudba zavretá spolu s návštev-



Stará tržnica

níkom vo veľkom zatvorenom priestore prebúdza pocit istoty a ochrany, ale vzápätí aj vzdialenosť a odtrhnutosť od vonkajšieho sveta.

## ZICHYHO PALÁC (Ventúrska 9)

Prechádzku zakončujeme na jednom podujatí zo série *Mesiac autorského čítania* usporiadaného v Zichyho paláci. Rozhovor nad knižkami pod holým nebom popri osviežujúcej fontáne je vždy naplňujúco strávený čas. Tentoraz v rámci akcie, ktorej úlohou je predstaviť kultúru krajiny pomocou literatúry, v tomto prípade kultúru Taiwanu. Spolu s 31 taiwanskými autormi sa každý večer predstaví aj rovnaký počet slovenských alebo českých autorov. Podujatia trvajú až do 3. augusta 2024 každý večer v Zichyho paláci alebo v Rómerovom dome.

Pri večernej ceste domov sme sa vydali smerom k novo zrekonštruovanej Michalskej bráne, ktorá bola krásne nasvietená poslednými lúčmi. Chladil nás večerný vánok a hriala radosť z príjemne i aktívne strávenej nedele.

Text a foto: *Seman Jacenko*



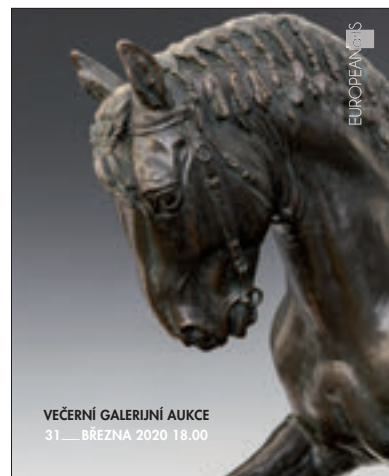
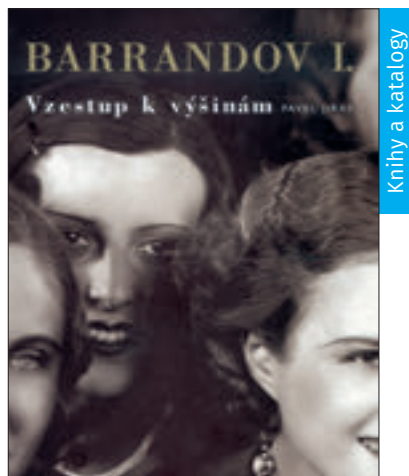
Vnútroblok Starej radnice





Naše studio tvoří nejen grafici, ale i DTP specialisté pro předtiskovou přípravu. Dáváme si záležet na kreativitě a nápadu, který je posléze vizualizován v našich grafických výstupech.

**Nabízíme profesionalitu, spolehlivost, osobní přístup i rozumné ceny.**





OTEVŘETE DVEŘE  
**NEJVYŠŠÍ CENĚ**  
ZA VAŠI NEMOVITOST

Odhad nemovitosti zdarma  
Dědické řízení

+420 724 144 844

[jana@janasmidovareality.cz](mailto:jana@janasmidovareality.cz)

[www.janasmidovareality.cz](http://www.janasmidovareality.cz)